

Практична примјена „Протокола о поступању

у случају насиља, злостављања или
занемаривања дјеце“

Практична примјена
„Протокола о поступању
у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце“

Пројекат „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“

Публикација је настала као резултат рада чланова Стручне групе за Републику Српску од септембра 2013. године до априла 2014. године

Чланови Стручне групе су:

- Весна Вулин, Министарство просвјете и културе Републике Српске,
- Ивана Ицан, Министарство просвјете и културе Републике Српске,
- Слађана Шубара, директор ОШ „Свети Сава“ Котор Варош,
- Злата Хацић Бајрић, замјеник Омбудсмана за дјецу Републике Српске,
- Бојана Вулин, дипл. социјални радник, ОШ „Десанка Максимовић“ Трн, Лакташи,
- Гордана Кецман, проф. педагогије и психологије, ОШ „Доситеј Обрадовић“ Бања Лука.

Координатор Стручне групе:

Дипл. ек. Дијана Пејић, извршни директор, хуманитарна организација *Genesis Project*, уз подршку УНИЦЕФ-а БиХ и Шведске међународне агенције за развој и сарадњу

Стручни консултант:

доц. др Ивана Зечевић, доктор психолошких наука
Сандра Јосовић, дипл. политиколог за новинарство и комуникације, уредник публикације

Ова публикација је израђена у оквиру пројекта „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“ уз подршку Шведске међународне агенције за развој и сарадњу. Ставови изнесени у овој публикацији не представљају нужно ставове донатора.

2014.

САДРЖАЈ

I УВОД

II ОПИС ПРОЈЕКТА

III ТРЕНУТНО СТАЊЕ

- 1. Правни оквир**
- 2. Вршњачко насиље у школама БиХ**
 - 2.1. Најчешћи облици насиља**
 - 2.2. Комуникација**

IV СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

V РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

- 1. Резултати**
- 2. Препоруке**

VI ПРЕПОРУКЕ ЗА РАЗВОЈ ОДРЖИВИХ МЕХАНИЗАМА УПРАВЉАЊА И ПРАЋЕЊА НАСИЛНИХ ОБЛИКА ПОНАШАЊА КОЈИ БИ ОМОГУЋИЛИ ЕФИКАСНИЈЕ ПРОГРАМЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА У ШКОЛАМА

VII ПРЕПОРУКЕ ЗА УВОЂЕЊЕ ИЗМЈЕНА И ДОПУНА НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА У СВРХУ ЕФИКАСНИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА У ШКОЛАМА

VIII ПРЕПОРУКЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ ЕФИКАСНИЈЕ САРАДЊЕ РОДИТЕЉА И ПРОФЕСИОНАЛАЦА У ШКОЛИ У СВРХУ ЕФИКАСНИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЛНИХ ОБЛИКА ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

ПРИЛОЗИ

IX ПРОТОКОЛ О ПОСТУПАЊУ У СЛУЧАЈУ НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА ИЛИ ЗАНЕМАРИВАЊА ДЈЕЦЕ

I УВОД

„Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“ је пројекат чији је циљ јачање учешћа дјеце у превенцији насиља, смањење ризика од оружја, те оснаживање људских и институционалних капацитета за управљање и праћење програма превенција насиља и смањења ризика од оружја.

Пројекат је под покровитељством УНИЦЕФ-а БиХ и Шведске међународне агенције за развој и сарадњу реализовала Хуманитарна организација *Genesis Project* из Бање Луке у шест општина Босне и Херцеговине, и то три у Федерацији БиХ и три у Републици Српској, од 1. јула 2013. године до 30. јуна 2014. године.

У Републици Српској, пројекат је реализован уз подршку и сагласност Министарства просвјете и културе Републике Српске.

У оквиру предвиђених и реализованих активности, на нивоу Републике Српске формирана је Стручна група, коју су чинили представници надлежног министарства, институције Омбудсмана за дјецу Републике Српске, те основних школа које су укључене у пројекат.

На основу квалификација и елоквентности, Министарство просвјете и културе Републике Српске предложило је чланове Стручне групе у своје име, а именовао их је *Genesis Project* на основу приједлога школа и других институција. Именовани су:

1. Весна Вулин, Министарство просвјете и културе Републике Српске,
2. Ивана Иџан, Министарство просвјете и културе Републике Српске,
3. Слађана Шубара, директор ОШ „Свети Сава“ Котор Варош,
4. Злата Хаџић Бајрић, замјеник Омбудсмана за дјецу Републике Српске,
5. Бојана Вулин, дипл. социјални радник, ОШ „Десанка Максимовић“ Трн, Лакташи,
6. Гордана Кеџман, проф. педагогије и психологије, ОШ „Доситеј Обрадовић“ Бања Лука.

Стручна група током вишемјесечног активног рада анализирала је тренутну ситуацију када је ријеч о насиљу и употреби оружја у Републици Српској, те је на основу прикупљених података предложила механизме превенције и дала препоруке за будућу праксу.

Пројекат „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“ представља један од неопходних корака ка стварању сигурнијег окружења за дјецу Републике Српске, јер је у обухваћеним школама омогућио успостављање квалитетне базе података о нивоу и најчешћим облицима међувршњачког насиља. Ова база ће служити као основа планирања будућих школских акција усмјерених на превенцију међувршњачког насиља. Такође је повећан ниво знања и вјештина о превенцији насиља код школског особља и ученика, као и капацитети основних школа у одговору на насиље, дефинисањем улога и одговорности свих кључних актера на нивоу школе.

У овој публикацији представимо пројекат, његове резултате, ситуациону анализу тренутног стања у школама Републике Српске, те препоруке на основу којих ће се даље дјеловати у сврху спречавања насиља и употребе оружја и на основу којих ће се ојачати учешће дјеце у превенцији ових појава.

II ОПИС ПРОЈЕКТА

Хуманитарно-едукативни пројекат „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“ спроведен је у 16 основних школа у сљедећим ентитетима/кантонима/општинама:

Република Српска:

- Котор Варош: двије основне школе,
- Лакташи: двије основне школе,
- Дервента: двије основне школе.

Федерација БиХ:

- Нови Травник: двије основне школе, Средњобосански кантон,
- Сански Мост: четири основне школе, Унско-сански кантон,
- Велика Кладуша: четири основне школе, Унско-сански кантон.

У Републици Српској пројекат је реализован у шест основних школа у три наведене општине уз одобрење и подршку Министарства просвјете и културе Републике Српске.

Овај пројекат имао је за циљ:

- Повећање људских и институционалних капацитета усмјерених на стварање, развијање и примјену програма и активности фокусираних на превенцију насиља над дјецом и међу дјецом и смањење ризика од оружја у оквиру одабране локалне заједнице.
- Повећање капацитета школе да одговори на насиље над дјецом и међу дјецом дефинисањем улога и одговорности на нивоу школе, дефинисањем сарадње са локалном заједницом, те стицањем знања и вјештина школског особља и дјеце.
- Развијање одрживог механизма за управљање и праћење превенције насиља над дјецом и међу дјецом на нивоу школе („Школска сигурносна мрежа“).
- Јачање капацитета надлежног министарства у планирању, управљању и спровођењу програма и активности фокусираних на превенцију насиља над дјецом и међу дјецом и програма смањења ризика од оружја, у склопу наставних планова и програма.

Пројектне активности спроведене су на нивоу општина, на нивоу шест основних школа обухваћених пројектом, те на нивоу надлежног министарства.

Активности на нивоу општине

На нивоу општина Лакташи, Котор Варош и Дервента спроведено је партиципативно акционо истраживање о превенцији насиља и смањењу ризика од оружја, а одржано је и више састанака са представницима општинских власти и осталим општинским органима који су надлежни за превенцију насиља и смањење ризика од оружја. У истраживању о превенцији насиља и смањењу ризика од оружја учествовали су адолесценти, узраста од 15 до 19 година, и прикупљене су све потребне информације, а потом израђени акциони планови чији је циљ подршка превенцији насиља и смањењу ризика од оружја.

Чланови истраживачких група учествовали су и у петодневном тренингу у оквиру којег су припремили, снимили и монтирали једноминутне документарне филмове о насиљу и употреби оружја у њиховом окружењу.

Снимљене филмове, као и акционе планове, млади истраживачи презентовали су представницима локалне заједнице, а њихова реализација је потом омогућена уз подршку постојећих општинских капацитета способних да се носе са ризицима који су у вези са насиљем, хладним и ватреним оружјем. За спровођење акционих планова кроз пројекат је донирано 3.000 КМ по обухваћеној општини, а акционе планове су финансијски подржале и локалне заједнице.

Активности на нивоу школе

Активности на нивоу школа подразумејевале су формирање и одржавање школских сигурносних мрежа у оквиру којих је реализовано истраживање на нивоу школа са циљем утврђивања нивоа насиља и ризика од оружја.

Након што су идентификовани најчешћи облици насиља, те нивои сензибилности ученика, наставника, управе школа и родитеља у односу на проблем насиља и ризика од оружја објављен је и извјештај са резултатима истраживања. Резултати истраживања основа су за осмишљавање школских правила и вриједности, улога и одговорности, те одговора цијеле школе на појаву насиља и смањење ризика од оружја.

Формирани су и школски координациони одбори за превенцију насиља и смањење ризика од оружја, одржани су тренинзи за едукацију наставника и родитеља, тренинзи вршњачке медијације, тренинзи за наставнике менторе, те радионице вршњачке едукације.

На нивоу школа дефинисана је улога и одговорност свих актера у процесу подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја. Успостављен је и систем „Кутије повјерења“ посредством којег се у повјерењу могу пријавити случајеви насиља, те примити адекватни одговори, као и школске базе података о случајевима насиља међу дјецом и одговорима на насиље.

Активности на нивоу Министарства

На нивоу Републике Српске формирана је Стручна група која је сачињена од шест чланова, представника надлежног министарства, Омбудсмана за дјецу Републике Српске, те представника (директора и педагога) дијела укључених основних школа. Стручна група анализирала је тренутну ситуацију у школама и дефинисала недостатке у креирању, реализацији и праћењу постојећих програма превенције насиља у школама.

Да би се омогућили ефикаснији програми превенције у склопу наставних планова и програма развијени су одрживи капацитети и механизми праћења, те су осмишљени механизми институционализације развијених капацитета у склопу обухваћених школа. На основу остварених резултата осмишљене су и врло корисне препоруке за будућу праксу.

Препоруке су предложене школама које су обухваћене пројектом. Као једна од главних и конкретних препорука осмишљени су и семинари за представнике основних школа, представнике општинских центара за социјални рад и представнике општинских полицијских управа са циљем афирмације практичне примјене Протокола о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјете.

III ТРЕНУТНО СТАЊЕ

1. Правни оквир

Најважнији међународни правни извор за заштиту дјеце дефинисан је чланом 19. Конвенције о правима дјетета чији је потписник и Босна и Херцеговина, а који се односи на обавезу земље потписнице да предузме одговарајуће законске, административне, социјалне, образовне мјере за заштиту дјетета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуално злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било којег другог лица које о њему брине.

Осим Конвенције о правима дјетета, БиХ је прихватила и остале међународне инструменте којима се утврђују међународни стандарди за заштиту дјеце од насиља за неке од специфичних облика насиља. Европска унија и Вијеће Европе у вези с тим донијели су више резолуција и препорука које обавезују државе на стварање окружења прилагођеног дјечи.

Када је ријеч о законима донесеним на нивоу БиХ и другим стратешким документима који се односе на права и заштиту дјеце, треба споменути најважније:

- Акциони план за дјецу БиХ 2010–2014,
- Закон о забрани дискриминације БиХ („Службени гласник БиХ“, број 59/09),
- Закон о равноправности полова у БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 16/03, 102/09 и 32/10 – Пречишћени текст),
- Оквирна политика унапређења раног раста и развоја дјеце у Босни и Херцеговини („Службени гласник БиХ“, број 36/12).

Што се тиче законског оквира у Босни и Херцеговини када је ријеч о заштити од насиља, најважнији документ је:

- Државна стратегија за борбу против насиља над дјецом (2007–2010).

Што се тиче законског оквира у Републици Српској када је ријеч о заштити од насиља, најважнији документи су:

- Стратегија за борбу против насиља у породици у Републици Српској до 2013. године,
- Закон о заштити од насиља у породици („Службени гласник Републике Српске“, број 102/12),
- Правилник о начину и мјесту спровођења заштитне мјере обезбјеђења заштите жртве насиља у породици („Службени гласник Републике Српске“, број 97/06),
- Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/04 и 13/10),
- Политика за унапређење раног раста и развоја дјеце у Републици Српској за период од 2011. до 2016. године, усвојена 24. марта 2011. године,
- Протокол о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему Републике Српске, потписан 19. новембра 2008. године,

- Протокол о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце („Службени гласник Републике Српске, број 82/13).

Сви наведени документи могу се пронаћи на интернет страници Омбудсмана за дјецу Републике Српске, на следећем линку: <http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=63&lang=1>

Ипак, у БиХ нема закона који су у вези са превенцијом насиља над дјецом или дијелова секторских закона којима се детаљније уређују питања превенције, а недостаје и систем стручног надзора који треба омогућити подизање стандарда заштите дјеце од насиља, до којег може доћи у оквиру успостављеног система социјалне превенције.

На нивоу Републике Српске на иницијативу Омбудсмана за дјецу, четири министарства (Министарство просвјете и културе, Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство унутрашњих послова, Министарство породице омладине и спорта) потписала су Протокол о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце, с циљем заштите дјеце од свих облика насиља и јачање одговорности свих институција и служби које, у оквиру својих надлежности, имају и заштиту дјеце од насиља.

Протокол треба да сензибилише све запослене у васпитно-образовним установама за појаве насиља над дјецом, те да их обавезе на предузимање мјера ради откривања и пријављивања проблема и одговарајуће помоћи дјетету. Осим тога, Протоколом су тачно утврђене обавезе сарадње и међусобне увезаности свих надлежних у систему, као и обавезан рад на превенцији насиља у свим секторима, а посебно у образовном систему.

2. Вршњачко насиље у школама БиХ

Према истраживањима која су спроведена на територији Босне и Херцеговине у посљедњих неколико година, када је ријеч о насиљу, ситуација је далеко од идеалне.

Према истраживању ИН фондације објављеном 2012. године о искуствима младих у БиХ која се тичу различитих облика насиља и траума, од укупног броја испитаника у узорку (975), на питање да ли имају било каква искуства са насиљем одговорило је 74% (722) испитаника и од тог броја 65% је имало искуство насиља: једном (8,2%), два пута (18,8%), три пута (19,7%), четири пута (12,4%) и пет пута (5,7%).

Никаква искуства са насиљем није имало 90 испитаника или 9,2%.

Трауматско искуство изван породице имало је 74% испитаника, а трауматско искуство у вези са породичним функционисањем 55%, што значи да су неки испитаници били вишеструко трауматизовани унутар и изван породице.

Ови подаци указују на то да је насиље изван породице учесталије, што се највјероватније односи на вршњачко насиље, утолико више што је ријеч о адолесцентима. Постоје подаци који иду у прилог овим резултатима и објашњавају да су дјеца која имају

искуство са једним обликом злостављања подложнија и другим облицима насиља, у породици али и ван ње.

Према истраживању младих савјетника Омбудсмана за дјецу Републике Српске које је спроведено током 2012. године међу 1.241 ученика основних и средњих школа у Републици Српској, вршњачко насиље у школама примјећује 60,5% ученика, који сматрају да се у школама дешава вршњачко насиље, 14,3% ученика сматра да се у школама не дешава вршњачко насиље, док 24,8% испитаних каже да не зна да ли у школи има вршњачког насиља.

Постоји више различитих облика насиља који се дешавају међу вршњацима, а које налазимо у истраживању објављеном у „Ситуационој анализи о правима дјетета у БиХ“, коју су 2012. године заједно реализовале невладине организације „Здраво да сте“ из Бање Луке и „Наша дјеца“ из Сарајева.

О врстама и заступљености вршњачког насиља, те о спровођењу превентивних активности и упознатости дјече са Протоколом о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему показује већ наведено истраживање Омбудсмана за дјецу Републике Српске и Мреже младих савјетника.

2.1. Најчешћи облици насиља

Према „Ситуационој анализи о правима дјетета у БиХ“, најчешћи облици насиља су: исмијавање, вријеђање, називање погрдним именима, те оговарање и причање лажи. Ове облике насиља искусило је бар једном око 45% ученика. Фотографисање телефоном, мада то нису жељели, искусило је око 25% ученика. С обзиром на учесталост насиља, трећу групу чине они облици насиља које је на себи осјетило од 10% до 20% ученика, а то су: пријетње и застрашивање, нежељено додиривање, слање другима СМС порука или мејла у којима су их оговарали и слично. У четвртој групи су облици насиља које је искусило десет и мање одсто ученика, а то су: ударање, затварање, шутирање, отимање новца и ствари, присиљавање да чине нешто што нису жељели, праћење, упућивање пријетећих погледа, слање пријетећих СМС порука или мејлова.

Ниједан облик насиља у посљедњем полугодишту у којем је рађено истраживање није искусило 30% ученика; док је 52% ученика бар једном доживјело од једног до три различита облика вршњачког насиља, а 18% четири и више.

Ако се посматра учестало понављање неког од облика насиља (што се може окарактерисати као злостављање), резултати показују да је 15% ученика изложено једном од облика вршњачког насиља више пута или свакодневно у полугодишту, а 13% ученика је било изложено различитим облицима насиља (више од два облика) више пута или свакодневно у полугодишту.

То би значило да је 28% ученика злостављано од својих вршњака.

Интересантно је и да су дјечаци више од дјевојчица наводили да су изложени различитим облицима вршњачког насиља, изузев оговарања и ширења лажи, чему су више изложене дјевојчице.

Основци више него средњошколци процјењују да су изложени исмијавању, вријеђању, називању погрдним именима, те додиривању на начин који није пријатан.

Када је ријеч о насиљу наставника/професора, како се наводи у „Ситуационој анализи о правима дјетета у БиХ“, истраживање из 2009. године показало је да у нашим школама постоји физичко насиље (3,5% ученика је навело да је физичко кажњавање често, а 18,8% да се дешава понекад) и вербално насиље над ученицима (12,9% ученика је навело да је вербално насиље често, а 39,8% да се дешава понекад).

Дјечаци више од дјевојчица истичу физичко кажњавање, те неоправдане забране, док дјевојчице више истичу недовољно разумијевање наставника, односно професора када су потребе дјеце у питању.

За остале облике кршења права дјетета у школи нису нађене разлике између дјевојчица и дјечака.

У истраживању о дјечјој порнографији и проституцији мањи број испитаника истакао је проблем сексуалног узнемиравања или сексуалног односа наставника са малољетницима. Међутим, овај проблем свакако постоји.

2.2. Комуникација

Резултати истраживања из 2009. године показују да би највећи број ученика своје проблеме у школи подијелио са мајком (65%) и пријатељима (54%). Око половине би своје проблеме у школи подијелило са оцем. Релативно мали број ученика (18%) спреман би био да подијели проблеме који су у вези са школом са својим наставницима/професорима. Више дјечака (10%) него дјевојчица (4%) не би никоме рекли о својим проблемима. Дјеца из града, у односу на дјецу са села, те дјевојчице у односу на дјечаке су нешто спремнији да подијеле своје проблеме из школе са пријатељима, оцем или мајком.

Међутим, у истраживању о теми комуникације утврђено је да дјеца родитељима саопштавају само одређене информације, и то оне позитивне, јер не желе расправу са родитељима. Веома ријетко причају о проблемима које имају са вршњацима, неспоразумима са наставницима, или лошим оцјенама: мишљења су да је те проблеме тешко ријешити и да је најбоље уколико се нађу у таквој ситуацији да примјене технику избегавања, никако суочавања са проблемом или лицем које их узнемирава.

Према истраживањима из 2011. и 2012. године наведеним у анализи примјетно је да дјеца немају повјерења у стручне службе у школама, нити у наставнике. Мањи број дјеце

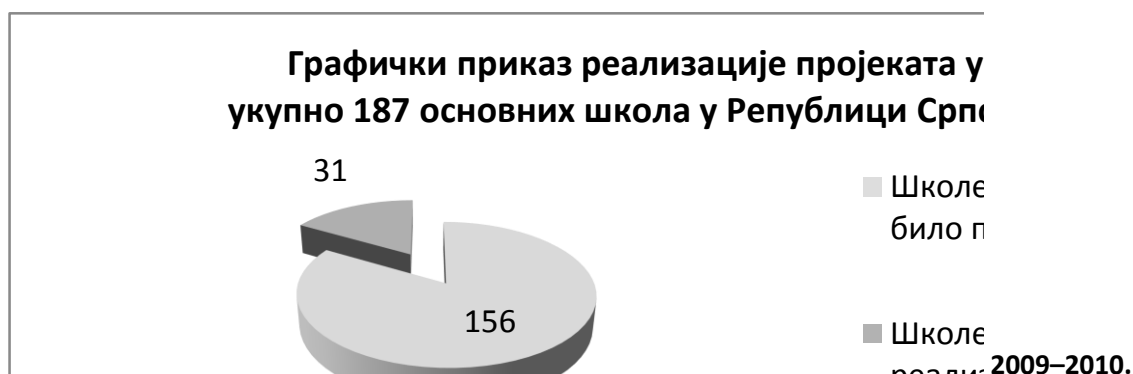
наводи да би се само за неке школске проблеме обратио најчешће разредном старјешини или некоме од запослених у стручној служби: социјалном раднику, педагогу или психологу (тим редом).

Сви ови подаци који су резултати анонимних анкета показују да у школама у Босни и Херцеговини насиља има, али да се о њему недовољно говори, као и да ученици немају повјерења у школе када је у питању овај проблем. Дакле, неопходно је да се дјелује на пољу превенције на свим нивоима – од ученика, преко школе до родитеља.

IV СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Стручна група на нивоу Републике Српске на основу упитника посланог свим основним школама у овом ентитету утврдила је тренутну ситуацију у школама овог ентитета, када је ријеч о свим реализованим пројектима који су имали за циљ превенцију насиља током посљедњих пет школских година.

Према овој анализи, у 2009/2010. години реализована су укупно 24 пројекта у 31 основној школи Републике Српске која су се бавила темом превенције насиља, а реализовани су кроз радионице и едукацију. Пројекте су већином финансирани УНИЦЕФ БиХ, *Save the Children UK*, *World Vision*, УСАИД, Министарство просвјете и културе Републике Српске, а реализовали су их у сарадњи са школама, између осталих, Републички педагошки завод, институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске, те локалне, ентитетске и државне невладине организације, међу којима су и *Genesis Project* и „Здраво да сте“ из Бање Луке, те Фондација за креативни развој из Сарајева.

У 2010–2011. години о теми насиља реализовано је укупно 26 пројеката у 39 основних школа Републике Српске. Пројекте су већином финансирани УНИЦЕФ-а БиХ, ОСЦЕ, *World Vision*, Министарство просвјете и културе Републике Српске, те општине, а реализовали су их у сарадњи са школама Републички педагошки завод, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске, центри за ментално здравље и центри за социјални рад, као и невладине организације међу којима су *Genesis Project* и „Здраво да сте“ из Бање Луке, Нансен дијалог центар из Приједора, „Медика“ из Зенице, „Будућност“ из Модриче и друге.

Графички приказ реализације пројеката у укупно 187 основних школа у Републици Српској

У 2011–2012. години, спроведено је укупно 23 пројекта у 49 школа. Пројекте су финансирали: УНИЦЕФ БиХ, УНДП, УНЕСКО, ОСЦЕ, Влада Републике Српске, а са школама су их реализовали Републички педагошки завод, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске, СИПА, Гендер центар Владе РС, центри за ментално здравље, те невладине организације, међу којима су *Genesis Project* и „Здраво да сте“ из Бање Луке, „Центар за едукацију и развој младих“ Требиње, Удружење „Топер“ из Добоја и друге локалне и ентитетске невладине организације.

Графички приказ реализације пројеката у укупно 187 основних школа у Републици Српској

У 2012–2013. години укупно је било 27 пројеката у 49 школа у Републици Српској. Као и претходних година, пројекте су финансирали углавном УНИЦЕФ БиХ, УНДП, ОСЦЕ, Влада Републике Српске, а реализовале су их школе и невладине организације *Genesis Project*, „Здраво да сте“, „Сезам“, те републичке институције Републички педагошки завод, Омбудсман за дјецу Републике Српске, МУП РС, Министарство правде Републике Српске итд.

**Графички приказ реализације пројеката у
укупно 187 основних школа у Републици Српској**

У 2013/2014. години реализовано је или се реализује укупно 27 пројеката у 42 школе. Што се тиче покровитеља и реализатора пројеката, нема битних промјена, па су покровитељи углавном УНИЦЕФ БиХ, WУС Аустрија, Влада Републике Српске, а реализатори невладине организације *Genesis Project*, „Здраво да сте“, „Орхидеја“, Омладински комуникативни центар, „Мост“ из Вишеграда, те републичке институције, међу којима су Републички педагошки завод, МУП РС, Гендер центар Владе Републике Српске, Омбудсман за дјецу Републике Српске и други.

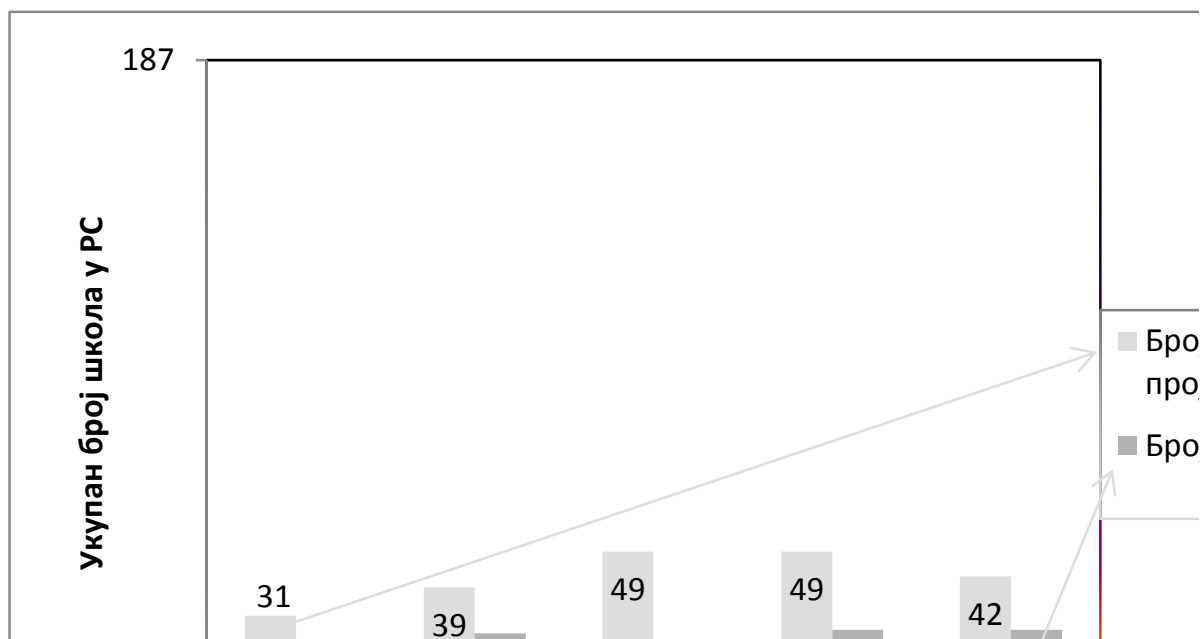
**Графички приказ реализације пројеката у
укупно 187 основних школа у Републици Српској**

С обзиром на то да у Републици Српској има 187 основних школа јасно је да је проценат школа обухваћених пројектима мали.

Наведени подаци показују да је у посљедњих пет година највише школа обухваћених пројектима било у 2011/2012. и 2012/2013. години када је на пројектима радило 49 школа.

Овај податак прилично је поразан у односу на потребе. Чињеница је да велики број школа у Републици Српској (138 од укупно 187) не дјелује на пољу превенције, те да се у њима не спроводе пројекти који имају за циљ повећање сигурности и безбједности ученика, а истовремено су подршка едукацији, јер учесницима пружају неопходно неформално образовање.

- Графикон „Пројекти у школама у Републици Српској 2009–2014.“

Препоруке које су донесене у оквиру пројекта „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја“, а које су саставни дио ове публикације, у великој мјери могу допринијети јачању капацитета на пољу превенције и помоћи школама у будућој пракси.

V РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Резултати

У оквиру пројекта „Механизам подршке превенцији насиља и смањењу ризика од оружја” у Републици Српској реализовано је истраживање у шест школа обухваћених пројектом, и то:

1. Основна школа „19. април“ Дервента,
2. Основна школа „Десанка Максимовић“ Трн,
3. Основна школа „Холандија“ Слатина,
4. Основна школа „Никола Тесла“ Дервента,
5. Основна школа „Петар Петровић Његош“ Масловаре,
6. Основна школа „Свети Сава“ Котор Варош.

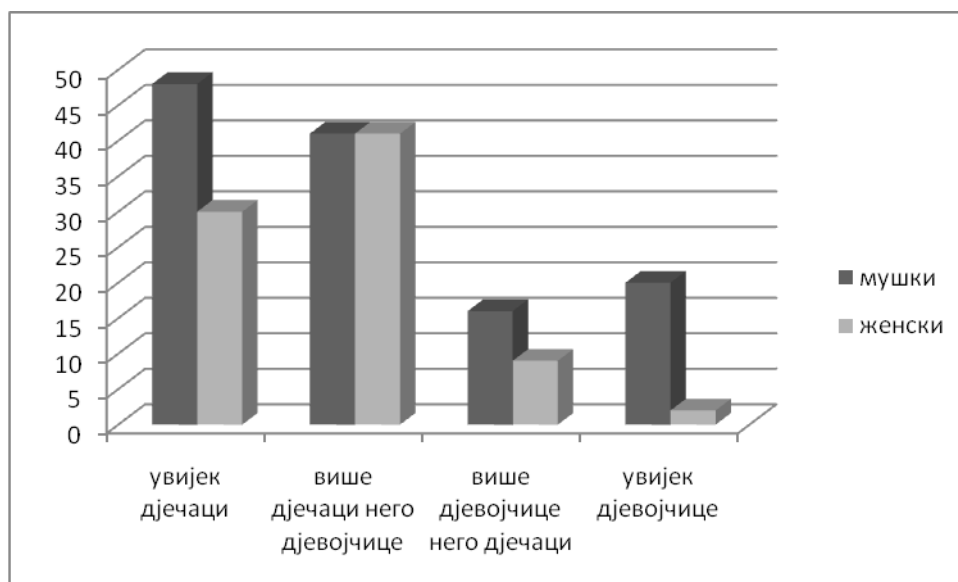
Циљ истраживања био је да се испитају насилни облици понашања ученика у школи, као и њихови узроци и посљедице, онако како их ученици и наставници опажају. Посебно нас је интересовало да ли се оружје користи у сврху насиља. Поред осталог, испитивали смо и како наставници опажају своју спремност и оспособљеност да реагују у ситуацијама када се насиље деси и да ли се ученици осјећају сигурно у својој школи.

У испитивању је учествовао 581 ученик, од којих је 285 ученика нижих и 296 ученика виших разреда, те 80 наставника. Као инструменти коришћена су три упитника: Упитник за ученике нижих разреда, Упитник за ученике виших разреда и Упитник за наставнике.

Добијени резултати указују на то да је насиље међу вршњацима примјетно и да од насилних облика понашања преовладавају физичко и вербално насиље, док је социјално насиље мање присутно. Дјечаци су примијећени као насилнији од дјевојчица. Наставници су подијељеног мишљења када су у питању њихове компетенције. Једна половина сматра да су довољно компетентни, док друга половина мисли да су им потребне додатне едукације. Ученици, према добијеним подацима, бирају и мјесто и вријеме, када одрасли нису присутни, да се насилно понашају једни према другима. Овај податак је очекиван, јер насилно понашање ученика пред очима одраслих се није ни очекивало, што значи да и данас наставници имају ауторитет над ученицима, али чим нису присутни, дјеца се користе приликом да се једни са другима обрачунају. Забрињава податак да је један дио испитаника примијетио да ученици носе оружје у школу и да одређени број њих, према добијеним резултатима, користи то оружје у ситуацијама насиља. Ово је податак који би требало детаљније истражити да би се провјерило коју врсту оружја користе ученици у основним школама и шта ученици сматрају под синтагмом коришћење оружја.

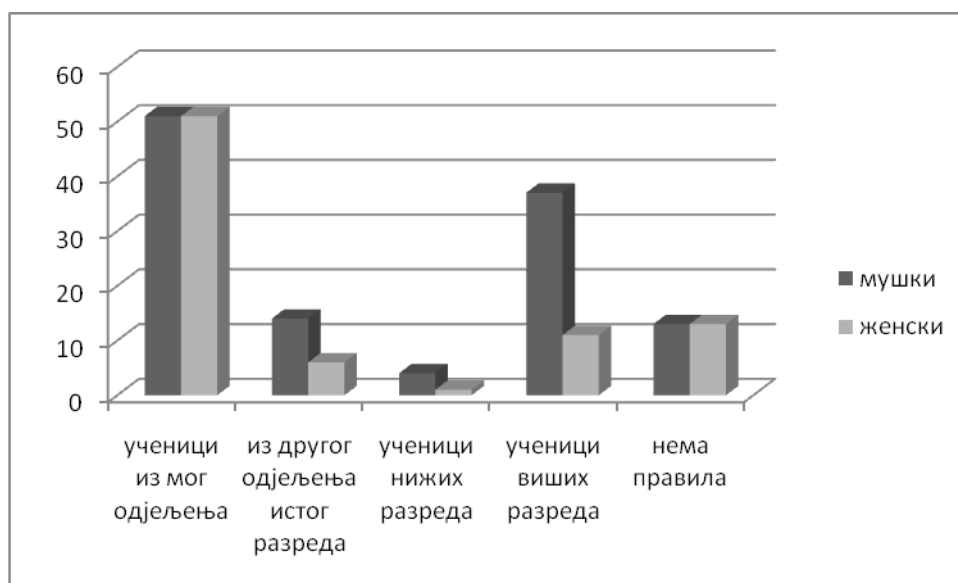
У наредним графиконима приказаћемо неке од интересантних података које смо добили у школама Републике Српске.

На Графикону број 1. видимо како су испитани ученици у протеклој школској години доживјели насилно понашање својих другара, а у овом узорку њих је 202, и то 120 дјечака и 82 дјевојчице.

Графикон број 1 – Учесталост насилног понашања према полу посматрано од оних који трпе насиље

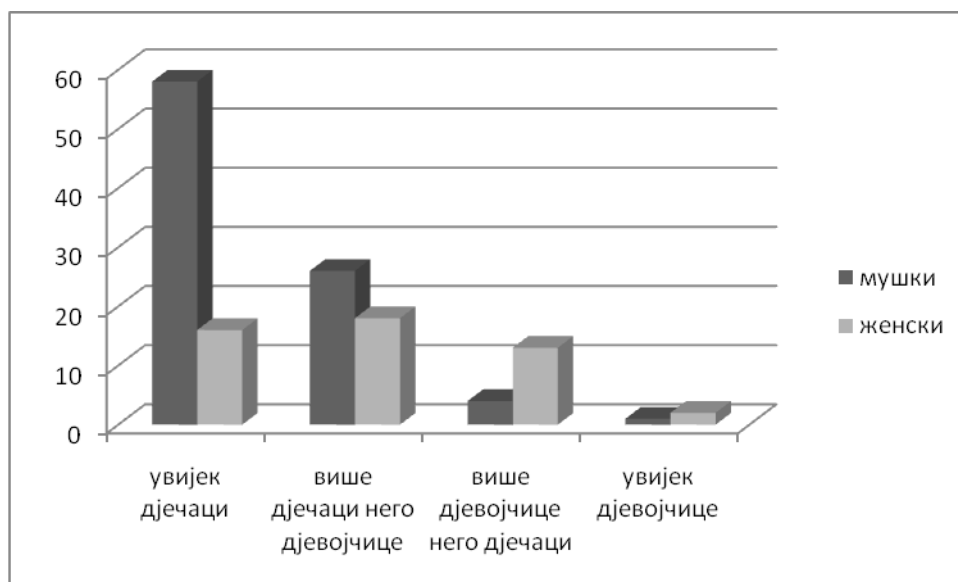
Као што можемо да видимо, у насилним облицима понашања према процјени наших испитаника доминирају дјечаци.

Графикон број 2 – Учесталост насилног понашања према узрасту посматрано од оних који трпе насиље

Резултати на Графикону број 2. показују да испитаници највише насиље трпе од својих вршњака, од оних из свог одјељења, али и од ученика из других одјељења истог разреда. Овдје је примјетно да су дјечаци регистровали насилно понашање старијих ученика према себи.

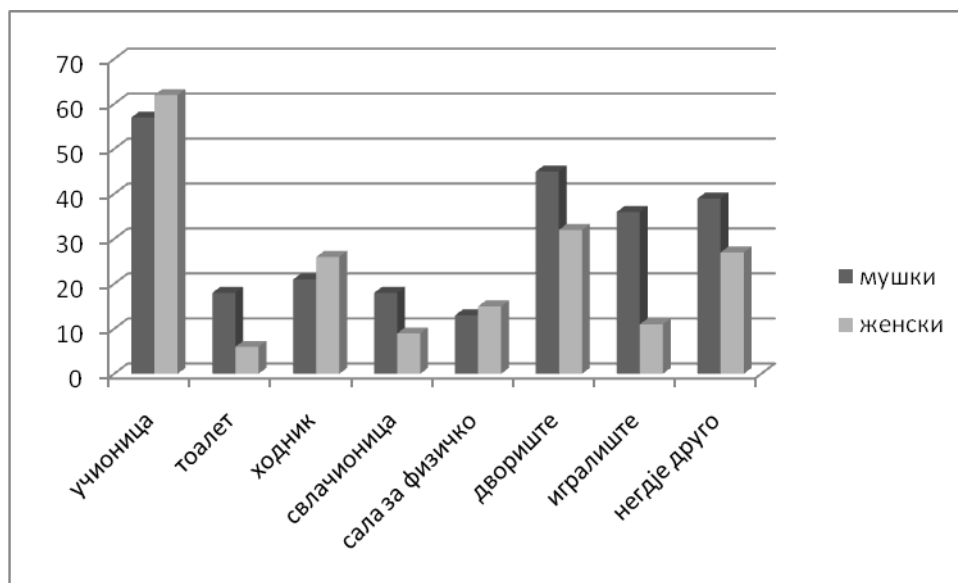
У наредном дијелу текста ћемо се бавити бројком од 145 испитаника, који су код себе препознали насилно понашање, од тога су 94 дјечака и 51 дјевојчица.

Графикон број 3 – Учесталост насилног понашња према полу посматрано од оних који врше насиље

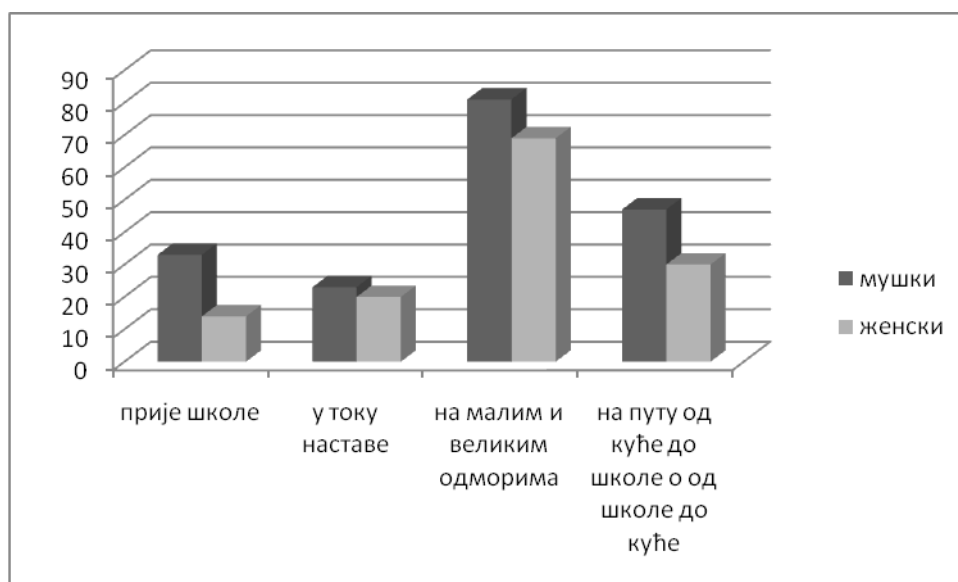
Према добијеним резултатима можемо да кажемо да су дјечаци, у највећем броју случајева, код себе препознавали насилно понашање и то само према дјечацима. Када су дјевојчице у питању оне признају да су, када се насилно понашају, више усмјерене на дјечаке него на дјевојчице.

У овом истраживању нас је интересовало када се ученици најчешће насилно понашају и на којим мјестима у школи. Које резултате смо добили?

Графикон број 4 – Фреквенције мјеста у школи на којима се насиље врши посматрано од ученика који трпе насиље

Резултати на Графикону број 4. показују да дјеца највише насилно понашање трпе у учионицама, на дворишту и игралишту школе, те на неким другим мјестима ван школе. Извјестан број њих насиље доживљава и на ходницима и у тоалетима и свлачионицама. Графикон број 5. ће нам показати када се насиље најчешће дешава.

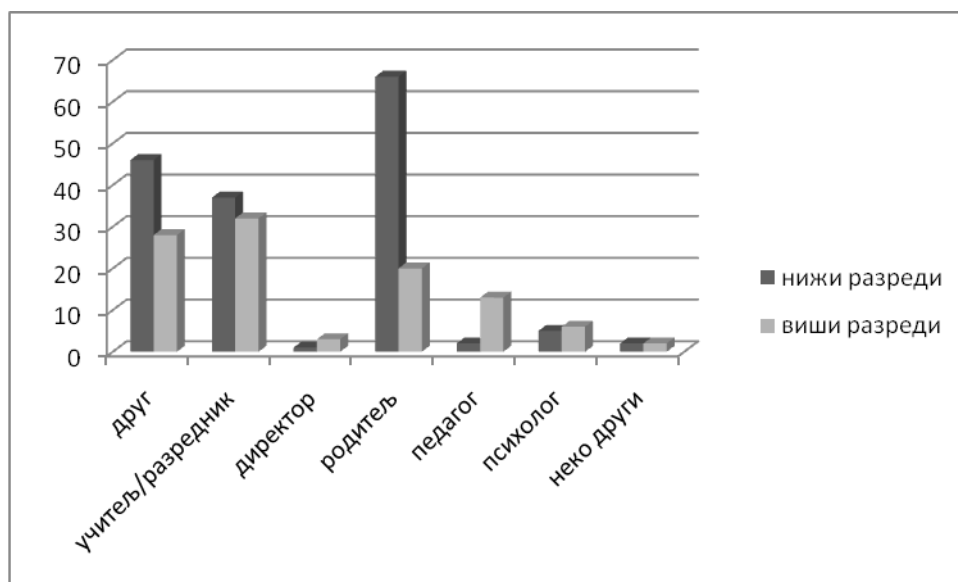

Графикон број 5 – Вријеме када се ученици најчешће насилно понашају посматрано од ученика који трпе насиље

Као што се може видјети на овом графикону, највећи број ученика се изјаснио да се највише насиља трпи на малим и великим одморима, те прије и после школе. Ови подаци се

лијепо уклапају са подацима са претходног графика, на коме се види да се доста насиља дешава на неком другом мјесту, а не само унутар школске зграде.

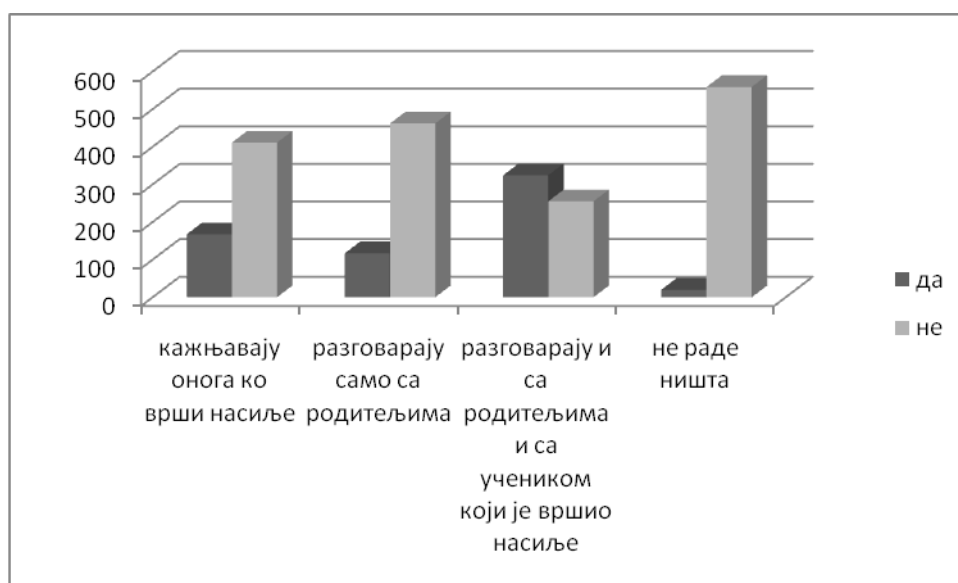
Адекватно реаговање наставника у ситуацијама када се насиље деси један је од врло важних корака у рјешавању насиља и санирању посљедица. Које су ученици пријављивали насиље види се на Графикону број 6.

Графикон број 6 – Које ученици пријављују насиље над њима

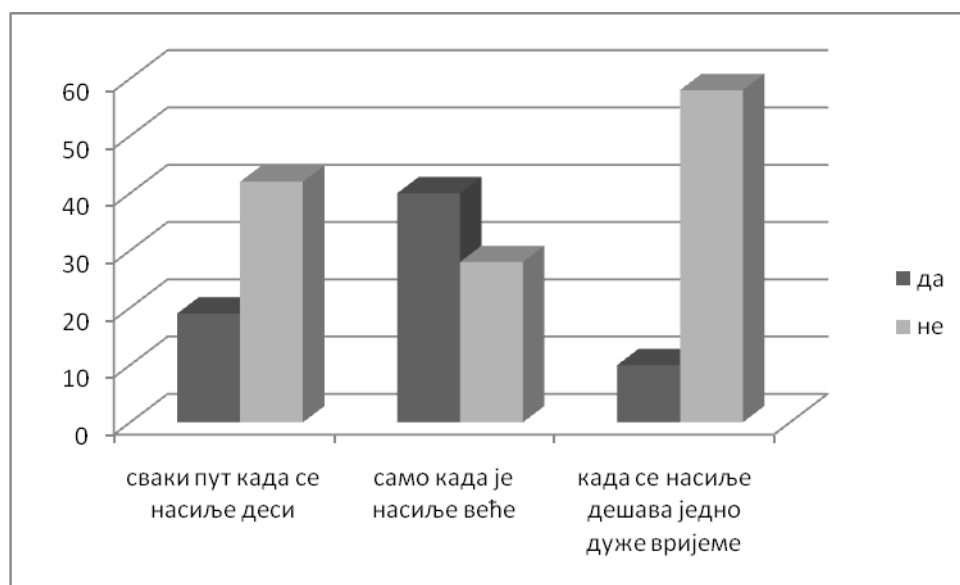
На графикону се види да ученици највише насилно понашање над собом пријављују својим родитељима, затим учитељима и наставницима и својим другарима.

Када ученици пријаве насиље, како реагују наставници, видјећемо на сљедећем графикону.

Графикон број 7 – Реакције наставника на пријаву насиља

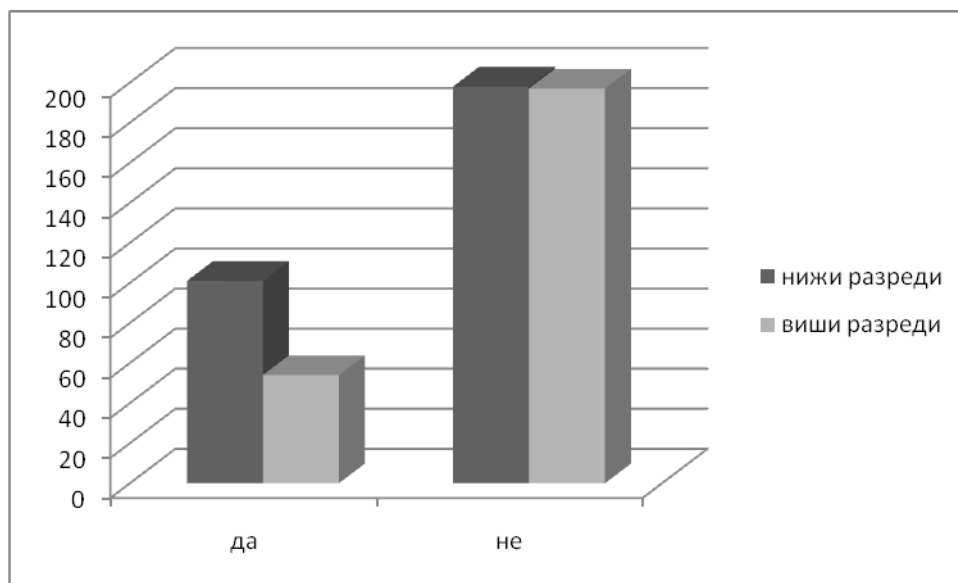
Као што се може видјети из графикана, испитаници су одредили три понашања њихових наставника на пријаву насиља, за која су сматрали да су доминантна. Оно што је овдје позитивно јесте да је заиста врло мало испитаника одговорило да наставници не раде ништа. Међутим, важно је напоменути да је врло битно да се у тим ситуацијама разговара и са учеником који је вршио насиље, као и са учеником или ученицима над којима је насиље вршено. Зависно од облика насилног понашања и превентивних мјера које се предузимају, потребно је контактирати и родитеље. Када наставници укључују и родитеље видимо на Графикону број 8.

Графикон број 8 – Када наставници укључују родитеље у процес рјешавања проблема насилног понашања дјете

Резултати на графикону показују да наставници највише родитеље укључују када процијене да је насиље већег обима, што је добро. То што не укључују родитеље сваки пут када се насиље деси је такође добро, али мало забрињава податак да им учесталост насилног понашања дјетета, као и континуирано трпљење насиља, нису довољан знак да им је потребна помоћ и од родитеља да би се изборили са дјететом које врши насиље, те помогли дјетету над којим се насиље врши.

Дјеца која одрастају у Босни и Херцеговини имају прилику, хтјела то или не, да се суоче са оружјем, а понекад и да њиме рукују. Дешава се да предмете, као што су нож, џепни нож или томе слично, доносе у школу, да би некога напали или да би се заштитили. У овом истраживању интересовало нас је да ли дјеца у основној школи примјећују своје вршњаке који носе било коју врсту оружја и да ли то оружје користе у сврху насиља над другима.

Графикон број 9 – Процјена ученика нижих и виших разреда о постојању оружја у школи

Резултати на графикону показују да је 155 ученика (26,68%), од укупно 581 испитаног рекло да је у школи примијетило неке ученике који носе оружје. Ученици виших разреда мање процјењују да је у школи одређен број ученика који са собом носе неку врсту оружја, него ученици нижих разреда, што није очекиван резултат. Када смо их питали да ли то оружје користе у сврху насиља, 16,24% који су видјели некога да носи оружје су одговорили да то оружје и користе у сврху насиља.

Иако је у упитнику наведено шта се подразумева под појмом оружје, сматрамо да је овај податак потребно детаљније провјерити на нивоу сваке школе, па тек онда доносити закључке. Врло је значајно да су већином ученици нижих разреда пријављивали ову појаву. Ово нас наводи на то да посумњамо у вјеродостојност добијених података. Свакако, овај податак не треба игнорисати.

2. Препоруке

Након што смо представили ове резултате, у сврху превенције међувршњачког насиља и смањења ризика од оружја, дајемо сљедеће препоруке:

1. Наставницима је потребно омогућити додатне едукације, да би били у стању да у својим школама континуирано раде на јачању капацитета сваког дјетета, те изградњи његове личности у оквиру часова одјељенске заједнице. Овдје је важно нагласити да би било добро, прилагођавајући се узрасту ученика, од првог разреда говорити о насилним облицима понашања и њиховим узроцима и посљедицама, али и јачати капацитете наставника да на ефикаснији начин рјешавају проблеме насилног понашања, онда када се оно деси.

2. С обзиром на мјесто и вријеме када се насиље најчешће дешава, савјетујемо да се унутар школа изврши реорганизација дежурства (повећати број дежурних наставника), да би наставници могли да буду присутни за вријеме малих и великих одмора на мјестима на којима се најчешће дешава насилно понашање. Овом мјером би се могло смањити насилно понашање ученика у оквиру школе и школског дворишта, те усмјерити ученике да слободно вријеме у школи искористе за адекватан одмор и припрему за наредне часове.
3. Да би се повећао број ученика који пријављују насиље, било би добро предузети следеће активности:
 - Организовати, на нивоу школе, могућност анонимног пријављивања насиља, без инсистирања на откривању идентитета ученика који је поднио анонимну пријаву.
 - Користити часове одјељенске заједнице као вријеме у оквиру којег се са ученицима разговара о њиховом насилном понашању, те се указује на узроке и посљедице таквог понашања. Веома је важно да, уколико желимо да казнимо нечије насилно понашање, прво испитамо узроке тог понашања, а онда укажемо на његове посљедице. Када се након нечијег насилног понашања искључиво одреагује кажњавањем починиоца, онда се дешава да дјеца све мање пријављују насиље, јер се боје освете оних који се кажњавају.
 - Препоручује се наставном особљу, стручним службама и другим запосленима у школи да кроз наставне и ваннаставне активности раде на изградњи повјерења са својим ученицима.
4. Користити Протокол о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце за Републику Српску као документ којим се уређује дјеловање, унутар школе, али и ван ње, те сарађивати са другим институцијама када се деси случај насиља у школи.
5. Да би се Протокол користио што ефикасније, неопходно је извршити њихову промоцију и у оквиру ње упознати професионалце из школа са Протоколом, његовим пратећим документом (евиденцијски лист) и начином његовог попуњавања, као и са облицима насилног понашања, да би се евиденција водила што прецизније, а реаговање у случајевим насиља било ефикасније и дјелотворније.
6. Користити податке који се из евиденцијског листа, на нивоу једне школске године, добијају од свих школа, за израду стратегија превентивног дјеловања у школама и акционих планова, на нивоу државе, али и на ентитетском, кантоналном и локалном нивоу.
7. На основу позитивних примјера из праксе појединих основних и средњих школа, савјетујемо увођење вршњачке медијације, у оквиру медијационих клубова у школама, која би ученике и наставнике учила ефикасној комуникацији и ненасилном рјешавању

сукоба. Једна од основних функција ових клубова јесте промоција неутралног посредовања у рјешавању сукоба.

8. Препоручујемо сарадњу са невладиним организацијама које нуде адекватне и квалитетне програме одобрене од надлежног министарства, а који имају за циљ превенцију насиља и смањење ризика од оружја. Програми невладиних организација треба да кроз ваннаставне активности понуде школама различите, креативне и иновативне садржаје о овој теми, истовремено не ометајући редовну наставу.

VI ПРЕПОРУКЕ ЗА РАЗВОЈ ОДРЖИВИХ МЕХАНИЗАМА УПРАВЉАЊА И ПРАЋЕЊА НАСИЛНИХ ОБЛИКА ПОНАШАЊА КОЈИ БИ ОМОГУЋИЛИ ЕФИКАНСИЈЕ ПРОГРАМЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА У ШКОЛАМА

Стручна група, формирана на нивоу Републике Српске, предлаже сљедеће механизме који ће основним школама на територији Републике Српске помоћи да ефикасније реализују програме превенције насиља у школама:

ЕВИДЕНЦИЈА

1. Упознавање свих основних школа са усвојеним Протоколом о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце, потписаним између Министарства просвјете и културе Републике Српске, Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске, Министарства унутрашњих Републике Српске и Министарства породице, омладине и спорта, а на иницијативу Омбудсмана за дјецу Републике Српске.
2. Дистрибуција Протокола (три до пет копија) свим основним школама које раде на територији Републике Српске.
3. Одржавање консултативних састанака потписника Протокола у циљу анализе остварених резултата и планирања нових активности, посебно на плану превенције насиља које укључује дјецу.
4. Будући да се Протоколом предвиђа евидентирање случајева насиља, у сврху ефикаснијег праћења ефеката превентивних програма, савјетујемо да се изврше одређене измјене и допуне Евиденцијског листа пријава случајева насиља. Оне би се састојале у проширењу Евиденцијског листа за податке који се односе на жртву насиља. С обзиром на то да сврха овог евиденцијског листа треба да буде, не само праћење насилних облика понашања код ученика, него и израда акционих планова и стратегија превенције насиља, онда је неопходно да овај документ садржи податке о свим актерима насиља.
5. Упознавање школа са обавезом и начином попуњавања Евиденцијског листа и пријавом случајева насиља над дјететом, школе су дужне да, у складу са Протоколом, два пута годишње надлежном министарству достављају извјештаје о случајевима насиља над дјецом и међу дјецом.

КООРДИНАЦИЈА

1. Одржавање консултативних састанака потписника Протокола у циљу анализе остварених резултата и планирања нових активности, посебно на плану превенције насиља које укључује дјецу.
2. Формирање и одржавање школских координационих тимова за превенцију насиља које укључује дјецу и смањење ризика од оружја. Школски координациони одбори треба да

буду формирани од: представника управе школе (директор, педагог), наставника, представника Савјета родитеља и Савјета ученика.

3. Школски координациони тим треба да, на нивоу своје основне школе, јасно дефинише улоге и одговорности сваког актера у школи, у вези са превенцијом, едукацијом, евиденцијом случајева насиља и пружање помоћи и подршке дјетету жртви насиља и насиља узрокованог употребом оружја.

ЕДУКАЦИЈА И ПРЕВЕНЦИЈА

1. Препорука Министарству просвјете и културе Републике Српске за ангажовање већег броја стручњака (психолога, социјалних радника, едукатора-рехабилитатора) у основним школама.
2. Школски координациони тимови треба да иницирају и подржавају програме превентивног стручног рада са ученицима ризичног понашања и њиховим породицама, у сарадњи са центрима за социјални рад, центрима за ментално здравље и осталим субјектима заштите.
3. Препорука Министарству просвјете и културе Републике Српске је да се изврше измјене и допуне годишњих програма рада основних школа, да од школске 2014/2015. године садрже програме превенције насиља које укључује дјецу. (Препорука Омбудсмана за дјецу Републике Српске „Програми превенције су саставни дио школског програма“ која је упућена Министарству просвјете и културе и Републичком педагошком заводу, доступно на www.дјеца.рс.ба).
4. Током школске године, препорука школама је да организују едукацију наставника и родитеља о теми „Превенција насиља које укључује дјецу и смањење ризика од оружја“ и другим сличним темама.
5. Едукација ученика усмјерена на превенцију вршњачког насиља не би требало да буде периодична, већ стална. Под овим подразумијевамо да је потребно:
 - обратити пажњу на квалитет комуникације који влада у школи, на релацији одрасли – дијете,
 - задовољење потреба и интереса ученика у школи (омогућити ученицима да кроз наставне и ваннаставне активности развијају своју личност, своје потенцијале).
6. Ради ширења идеја мирног рјешавања сукоба, превенције конфликта итд. пожељно је организовање и одржавање радионица вршњачке едукације и формирање група вршњачких едукатора који би даље, својим вршњацима, преносили знање и вјештине мирног рјешавања сукоба.
7. Успостављање система „Кутије повјерења“ посредством којег се, у повјерењу, могу пријавити случајеви насиља, те примити адекватни одговори. Кутију повјерења прегледаће представници ученика у Координационом одбору или представник Савјета ученика који ће одмах обавијестити координатора.

8. Уз подршку Министарства просвјете и културе Републике Српске, успостављање и одржавање школске базе података о случајевима насиља међу дјецом и одговорима на насиље.
9. Увођење редовних састанака на којима би стручњаци разговарали, утврдили стање и потребе, те испланирали будуће активности. Нарочито је потребно нагласити да податке са евиденцијских листова, које ће школе слати за сваку школску годину, треба користити у сврху развијања акционих планова и стратегија, на локалном, али и на ентитетском нивоу.
10. Увођење процеса вршњачке медијације, као једног од начина рјешавања конфликта између ученика. Оснивањем Медијационих клубова, школе би добиле мјеста на којима би ученици медијатори, уз помоћ стручних одраслих лица (наставника или стручних сарадника школе) помагали својим вршњацима у рјешавању конфликтних ситуација и на тај начин превенирали даље насиље у школи.
11. Иницирање и подржавање тема и тематских емисија у средствима јавног информисања у вези са превенцијом насилних облика понашања, ненасилним рјешавањем сукоба, толеранцијом, прихватањем различитости и значајем поштивања људских, а посебно дјечјих права.

САРАДЊА

Обавезна међусобна стална сарадња свих субјеката заштите који су предвиђени Протоколом, и то од локалног до ентитетског нивоа. То подразумијева могућност доношења Протокола на нивоу локалне заједнице који би потписали субјекти заштите предвиђени Протоколом (школе, полицијске станице, центри за социјални рад, здравствене установе, па и невладине организације које се баве питањем насиља над дјецом). На тај начин би се дјеловало на развијање специфичних модела превенције у одређеним локалним заједницама према њиховим потребама.

VII ПРЕПОРУКЕ ЗА УВОЂЕЊЕ ИЗМЈЕНА И ДОПУНА НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА У СВРХУ ЕФИКАСНИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА У ШКОЛАМА

Стручна група, формирана на нивоу Републике Српске, предлаже сљедеће препоруке које ће основним школама на територији Републике Српске помоћи да ефикасније раде на превенцији насиља у школама:

1. Прилагођавање наставног плана и програма с циљем смањења обима градива и јачања васпитне улоге школе. У том контексту се подразумијева васпитно дјеловање наставника на свим часовима, а не само на часовима одјељенске заједнице (модел „сви смо педагози“). Ова препорука не подразумијева нужно јачање васпитне улоге школе, јер нам нико не гарантује да ће наставници бити бољи педагози ако им се смањи обим градива које треба да реализују са дјецом. Али, ако се ова препорука правилно схвати сигурно може допринијети јачању васпитне улоге школе, јер ће наставници имати више времена за овај сегмент рада. У Републици Српској у току је рад на модернизацији наставног плана и програма.
2. Озбиљнији приступ у реализацији часова одјељенске заједнице у оквиру којих ће се, између осталог, дјеца едуковати о појави и начинима превазилажења проблема вршњачког насиља. За ове потребе било би добро креирати водич за наставнике да би, с обзиром на различита стручна усмјерења, могли што квалитетније реализовати ове часове. Водич треба озваничити у школама. Такође, треба се позабавити праћењем и реализацијом часова одјељенске заједнице. Треба интензивније радити на едуковању дјеце о толеранцији, уважавању, ненасилној комуникацији, а не свести рад само на сувопарне чињенице о појавама насиља.
3. Програм рада одјељенске заједнице потребно је испланирати у виду тема које би пратиле развој ученика од првог до деветог разреда основне школе, или прецизније речено потребна је допуна са темама које су у вези са насиљем.
4. Теме би требало да се односе на цјелокупан развој дјететове личности, који подразумијева физички, когнитивни, социјални (емоционални, морални) развој дјетета, да би се она адекватно потицала и на тај начин би изостајали неадекватни облици понашања, који воде ка насилном понашању.
5. Програм рада одјељенске заједнице би требало да буде довољно флексибилан да би се могао прилагођавати потребама једне одјељенске заједнице, али исто тако и потребама једне школе, локалне заједнице и ширег подручја (кантона, ентитета). Под овим се мисли на увођење посебних тема, које су неопходне за сваку од ових наведених категорија. Омогућити ученицима да учествују у креирању и извођењу часова одјељенске заједнице о теми промоције позитивних вриједности, афирмације људских права, толеранције, ненасиља и других садржаја по њиховом избору. Такође,

било би добро омогућити им и да учествују у креирању емисија са наведеним садржајима на локалним радио и ТВ станицама.

6. Часови одјељенске заједнице би требало да се изводе коришћењем интерактивних метода, али исто тако би требало ученицима да омогућити и гостовање професионалаца из одређених области (љекара, инжењера, правника, полицајца, судија итд.), који би адекватније и ефикасније могли да пренесу своја знања и искуства на ученике него просвјетни радници. Позивање и укључивање познатих, угледних спортиста, пјевача, глумаца, умјетника и других признатих јавних личности да јавним обраћањем дјеци и младима осуде насиље међу дјецом. Такође би било врло корисно да познати и угледни појединци (спортисти, пјевачи, друге познате и признате јавне личности) посјете школу, присуствују неким јавним манифестацијама и осуде насиље међу дјецом и насиље као појаву уопште.
7. Израда и дистрибуција писаних и других материјала који се односе на спречавање насиља, те подстицање ненасилног рјешавања проблема међу дјецом (активност Савјета ученика, одјељенских зајединаца и одређених секција у школи). Материјал би био намијењен дјечи, наставницима и родитељима и другима који су директно или индиректно повезани са дјецом и младима. Овдје се очекује од стручних служби школе да прате колико наставници примјењују материјале које су добили на часовима одјељенске заједнице, а који се односе на спречавање насиља, те подстицање ненасилног рјешавања проблема.
8. У годишњем плану и програму рада ваннаставних активности планирати обиљежавање значајних датума који потичу разумијевање међу људима, мир, толеранцију и слично (Дан мира, Дан толеранције, Дан дјечјих права, Дан сигурног интернета и др.). Такође, планирати организовање што већег броја ваншколских активности, као што су: спортска такмичења, културне и умјетничке радионице, с циљем афирмације позитивних вриједности, као што су развијање пријатељства, дружења и заједништва, те позитивне социјалне афирмације. У ту сврху успоставити такмичења школа на локалном, регионалном и државном нивоу у појединачним и тимским спортовима, умјетничком стваралаштву и слично, обезбиједити примјерене награде, те праћење постигнутих резултата у медијима.
9. Едукативне радионице и семинари за родитеље, дјецу, наставнике и стручне сараднике.

VIII ПРЕПОРУКЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ ЕФИКАНСИЈЕ САРАДЊЕ РОДИТЕЉА И ПРОФЕСИОНАЛАЦА У ШКОЛИ У СВРХУ ЕФИКАСНИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЛНИХ ОБЛИКА ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

Стручна група, формирана на нивоу Републике Српске, предлаже сљедеће препоруке које ће основним школама на територији Републике Српске помоћи да ефикасније раде на превенцији насиља у школама:

- Едуковати родитеље о томе шта је насиље.
- Едуковати родитеље о томе шта није насиље.
- Подијелити своја знања са родитељима о томе које све врсте насиља постоје.
- Подучити родитеље о томе како ће препознати да ли је њихово дијете жртва насиља.
- Едуковати родитеље о томе како ће препознати насилне облике понашања код свог дјетета.
- Развијати партнерство са родитељима и другим члановима породице на основама повјерења и поштовања, прихватити њихову помоћ, таленте, знања и идеје.
- Организовати прославе, састанке и радионице на којима ће се родитељи међусобно боље упознати.
- Укључити родитеље у планирање, одабир и реализацију тема за родитељске састанке.
- Упознати родитеље са правилима понашања у учионици и кућним редом школе.
- Створити климу у којој родитељи постављају питања и добијају одговоре на њих.
- На различите начине извјештавати родитеље о догађајима у школи и учионици (путујућа свеска, писма, огласна табла итд.).
- Омогућити родитељима да присуствују ваннаставним активностима и часовима одјељенске заједнице и акцијама које ће имати за циљ хуманизацију простора у којем ученици бораве (уређивање учионице, школског дворишта, заједничке хуманитарне акције...).
- Редовно извјештавати родитеље о темама које ће се реализовати на часовима одјељенске заједнице и дати им практичне приједлоге о томе како они могу помоћи.
- Укључити родитеље у различите акције које ће омогућити да школско окружење буде сигурније и хуманије.
- Омогућити родитељима да упознају школске другове своје дјеце.
- Омогућити родитељима да се упознају са дјецом са којима њихова дјеца имају неспоразуме у школи и њихове родитеље.
- Покренути и подржати реализацију часописа и билтена за родитеље у којима би се нашле информације о сузбијању насиља над дјецом и међу дјецом.
- Поћи родитељима да осмисле различите облике узајамне помоћи приликом довођења и одвођења дјеце на редовну наставу и ваннаставне активности. (На примјер, ако више дјеце станује у близини да један родитељ доводи у школу троје-четворо дјеце, други их одводи из школе и да се смјењују у складу са својим могућностима и обавезама.)

- Охрабрити дјецу и родитеље да буду отворени једни према другима и да пријаве своје проблеме.
- Моделирати и подучити и дјецу и родитеље вјештинама комуникације, вјештинама постављања питања и охрабрити дијалог између дјеце и родитеља.
- Редовно тражити повратне информације од родитеља, посебно ако се оне тичу забринутости наставника за сигурност њихове дјеце.
- Укључити родитеље у евалуацију рада школе са посебним нагласком на сигурност дјеце.
- Упознати родитеље са релевантним законодавним регулативама и протоколима који се односе на заштиту дјеце од насиља, насилнике, те помоћ и једнима и другима.

ПРИЛОЗИ

Заштитимо дјецу од сваког облика насиља, злостављања или занемаривања

Насиље над дјететом је озбиљан друштвени проблем и данас је један од најчешћих облика кршења основних права и интереса дјеце. Основно право сваког дјетета, право на живот и развој, није само повријеђено, већ је и озбиљно угрожено различитим облицима злостављања и занемаривања.

Насиље над дјецом јавља се у различитим облицима, и то: занемаривање дјетета, физичко злостављање, психичко злостављање, сексуално злостављање, насиље посредством интернета и мобилних телефона; међутим основни проблем је што се насиље на вријеме не препознаје и што изостаје одговарајућа реакција надлежних, у дијелу подршке и помоћи дјетету, али и у дијелу утврђивања одговорности починилаца.

Стручњаци упозоравају да насиље над дјецом озбиљно угрожава њихов развој и одрастање и да посљедице могу бити и тешке и дуготрајне за његов физички и емоционални развој и да дјеца због недостатка бриге и пажње у породици излаз често виде у агресивном и деструктивном понашању, алкохолу, бјежању од куће, из школе и сл. При томе се мисли не само на ситуације када су дјеца директне жртве насиља, и то физичког, које се најлакше примјећује, већ и на ситуације када су дјеца стални свједоци насилног понашања њихових родитеља.

С обзиром на то да су бројне ситуације у којима се дјеца нађу само посљедица недостатка потребне родитељске бриге и надзора, а да при томе изостаје одговарајућа реакција надлежних институција и служби, Омбудсман за дјецу Републике Српске покренуо је иницијативу за доношење Протокола о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце. У изради Протокола учествовале су и невладине организације „Удружене жене“ из Бање Луке, „Лара“ из Бијељине и „Будућност“ из Модриче, а потписали су га министар здравља и социјалне заштите, министар просвјете и културе, министар породице, омладине и спорта и министар унутрашњих послова.

Протокол о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце потписан је 20. новембра 2012. године поводом Међународног дана права дјетета, с циљем заштите дјетета од свих облика насиља, злостављања и занемаривања и јачања одговорности свих институција и служби које, у оквиру својих законом утврђених овлашћења, предузимају мјере и активности у заштити дјеце од било којег облика насиља.

Протокол неће ријешити проблем, одговорност је свих институција, установа и служби да обезбиједе адекватну заштиту дјетета, прије свега превенцијом и даље у дијелу препознавања проблема, његовом пријављивању, третману и потребној помоћи и подршци дјетету.

ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ

Мр Нада Граховац

ПРОТОКОЛ О ПОСТУПАЊУ

у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце

Бања Лука, 20. новембар 2012. године

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ	36
I УВОД	37
II НАСИЉЕ, ЗЛОСТАВЉАЊЕ ИЛИ ЗАНеМАРИВАЊЕ	
III ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОТОКОЛА	43
IV ЦИЉ ПРОТОКОЛА	
1. Општи и посебни циљеви Протокола	
V ОБАВЕЗЕ НАДЛЕЖНИХ:.....	
А) ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ УСТАНОВЕ.....	
Б) ЦЕНТРИ/СЛУЖБЕ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД.....	
В) ЗДРАВСТВЕНЕ УСТАНОВЕ	51
Г) ПОЛИЦИЈА	
VI ОБЛИЦИ, НАЧИН И САДРЖАЈ САРАДЊЕ	
VII ОСТАЛЕ ОДРЕДБЕ	

I УВОД

Прихватајући обавезе из члана 19. Конвенције о правима дјетета који обавезује државе-чланице да предузму све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мјере ради заштите дјетета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законских старатеља или неког другог лица коме је повјерена брига о дјетету,

Полазећи од чињенице да је превенција насиља над дјецом од општег друштвеног интереса и најбољи начин заштите сваког дјетета,

Имајући у виду да је сваки облик насиља за дјецу понижавајући,

Имајући у виду посљедице које сваки облик насиља над дјецом оставља на раст, развој и одрастање дјетета,

У циљу унапређивања и јачања међусобне сарадње у заштити дјетета од сваког облика насиља, злостављања или занемаривања,

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске,

Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске

Министарство просвјете и културе Републике Српске и

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

У Бањој Луци, 20. новембра 2012. године

ПОТПИСУЈУ

ПРОТОКОЛ О ПОСТУПАЊУ

у случају насиља, злостављања или занемаривања дјете

За заштиту дјете од сваког облика насиља, злостављања или занемаривања неопходно је успостављање система који ће дјеловати превентивно у смислу спречавања насиља, злостављања или занемаривања, и истовремено омогућити да се у свим случајевима насиља покрене брз и координисан поступак који прекида насиље, штити дијете од даљег насиља и обезбјеђује одговарајућу интервенцију за опоравак и даљи безбједан развој дјетета.

Основна сврха овог протокола је унапређивање друштвене бриге за дијете и његову заштиту и обезбјеђивање потребне помоћи у свим ситуацијама када је дијете изложено неком од облика насиља или злостављања, тако да се обезбиједи адекватна и благовремена реакција надлежних институција и служби.

Протокол садржи дефиниције различитих облика насиља над дјецом, одређује основне принципе на којима се заснива, дефинише основне и посебне циљеве у поступању, утврђује обавезе надлежних институција и служби на поступање у свим случајевима насиља над дјецом, те дефинише облике, начин и садржај сарадње између надлежних институција и служби које по свом мандату предузимају мјере и активности у заштити дјете од насиља.

Поступајући у складу са одредбама Протокола, у свим активностима, надлежне институције и службе ће:

1. Према дјечи жртвама, поступати крајње обазриво, на начин којим се поштује њихово достојанство.
2. Према дјечи жртвама поступати према начелу најбољег интереса дјетета, нарочито обазриво и брижљиво штитити сва права и интересе дјетета, посебно водећи рачуна о узрасту дјетета и степену психофизичког развоја, његовом здравственом и емоционалном стању, савјетовати се са стручњацима и уважавати њихове препоруке о начину поступања са дјецом жртвама насиља.
3. Обавијестити родитеље или старатеље дјетета о току и/или исходу поступка који се води.
4. Обавијестити родитеље или старатеље дјетета о даљем поступању.
5. Успоставити јединствену евиденцију о изреченим и примијењеним мјерама, те податке достављати надлежном министарству.

Осим наведених активности, надлежне институције и службе континуирано ће:

1. радити на развијању свијести о проблему насиља над дјецом,
2. сензибилисати стручњаке и ширу јавност за проблем насиља над дјецом,
3. развијати и јачати мултидисциплинарни приступ у рјешавању проблема насиља над дјецом и помоћи дјечи жртвама насиља,

4. едуковати дјецу, родитеље и све који раде са дјецом о проблему насиља и подстицати их да пријаве сваки облик насиља,
5. обезбиједити адекватно поступање и реакцију надлежних институција.

Адекватно поступање надлежних институција и служби у вези са проблемом насиља над дјецом захтијева сталну сарадњу свих надлежних, јер је наведена сарадња услов свеобухватне и квалитетне заштите дјеце од сваког облика насиља, злостављања и занемаривања. Препуштање терета одговорности и дјеловања само једном учеснику, нпр. само школи или само полицији неће дати очекиване резултате, нити ће допринијети смањењу насиља над дјецом.

II НАСИЉЕ, ЗЛОСТАВЉАЊЕ ИЛИ ЗАНЕМАРИВАЊЕ

У Протоколу појам **НАСИЉЕ** обухвата различите врсте и облике насилног понашања којима се може повриједити дијете.

Насиље се дефинише као сваки облик понашања према дјетету које има за циљ повређивање или наношење бола, физичког или психичког, запостављање и/или занемаривање дјетета, малтретирање и/или било који облик експлоатације дјетета, укључујући и сексуалну експлоатацију.¹

Насиље над дјецом може имати различите облике. Између различитих облика насиља над дјецом не постоје прецизне границе, нажалост, они се међусобно преплићу и условљавају.

Различитим облицима насиља, које може бити директно или индиректно, дјеца могу бити изложена у породици (примарној, хранитељској...), васпитно-образовној установи, установи социјалне заштите и сваком другом окружењу у којем дјеца бораве по било којем основу (спортски клубови, игралишта и сл.).

Насиље над дјецом јавља се у различитим облицима:

Физичко насиље се односи на понашање у којем се примјењује физичка сила и које има за циљ да нанесе одређени, па макар и најмањи степен бола и/или неугодности², што доводи до стварног или потенцијалног повређивања дјетета.

Примјери физичког насиља су: ударање, шутирање, гурање, шамарање, чупање, дављење, бацање, гађање, напад оружјем, тровање, паљење, посипање врућом водом, ускраћивање хране, сна, гребање, штипање, угризање и сл.

Емоционално/психичко насиље је однос или понашање којим се запоставља, угрожава, потцјењује, вријеђа и/или вербално напада личност дјетета и испољавају негативна осјећања према њему.

Овим понашањем пропушта се обезбиједити дјетету одговарајућа и подржавајућа средина неопходна за здрав емоционални и социјални развој у складу са потенцијалима дјетета.

Емоционално насиље и злостављање обухвата поступке којима се врши омаловажавање, игнорисање, вријеђање, застрашивање, уцјењивање, називање погрдним именима, приписивање кривице за проблем, оговарање, подсмјивање, исмијавање дјететовог изгледа или неких његових особина, неприхватање, изнуђивање, манипулисање, пријетња, ограничавање кретања дјетета, уништавање или оштећење дјететових ствари, наметање осјећања да су нежељена, безвриједна, невољена. Емоционално насиље обухвата и ситуације у којима је дијете присутно приликом вршења насиља над другим лицем, иако радње насиља нису предузете према њему, те друге облике понашања којима се дијете понижава или му се наноси бол и срамота.

Социјално насиље је искључивање из групе и дискриминација. Односи се на сљедеће облике понашања: одвајање детета од других на основу различитости, довођење у позицију

¹ УН Комитет за права дјетета, Општи коментар број 13, тачка 4.

² УН Комитет за права дјетета, Општи коментар број 8, тачка 11.

неравноправности и неједнакости, изолацију, недружење, игнорисање и неприхватање по било којем основу.

Сексуално насиље и злоупотреба дјете подразумева њихово укључивање у сексуалну активност коју она не схватају у потпуности, за коју нису развојно дорасла (не прихватају је, нису у стању да се са њом сагласе) и која има за циљ да пружи уживање или задовољи потребе другог лица.

Сексуалним насиљем сматра се:

- сексуално узнемиравање – ласцивно коментарисање, етикетирање, ширење прича, додиривање, упућивање порука, фотографисање, телефонски позиви и сл., са сексуалним конотацијама,
- бављење сексуалним активностима са дјететом, ступање у сексуалне активности са дјететом када је притом примијењена принуда, сила или пријетња или злоупотребијељен признати положај повјерења, ауторитета или утицаја на дијете, укључујући и положај унутар породице или злоупотребијељена посебно осјетљива ситуација у којој се дијете налази, његов рањиви положај, нарочито због менталне или физичке сметње у развоју или стања зависности,³
- излагање дјетета било којем облику порнографског материјала – ангажовање или навођење дјетета да учествује у порнографским представама, приморавање дјетета да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други облик искоришћавања дјетета у такве сврхе,
- ангажовање дјетета за бављење проституцијом или навођење дјетета да учествује у проституцији, приморавање дјетета на проституцију или остваривање зараде од неког другог облика искоришћавања дјетета у такве сврхе, коришћење услуга дјечје проституције.

Насиље коришћењем информационих технологија (електронско насиље) укључује било какав облик слања порука, електронском поштом, СМС или ММС порука, посредством интернет страница, четовање које има за циљ повређивање, узнемиравање или било какво друго nanoшење штете дјетету – увредљиве и пријетеће поруке, поруке непримјереног садржаја, изношење личних и породичних података, лажно представљање и употреба лажног идентитета, слање фотографија које вријеђају дјететово достојанство, подстицање говора мржње, искоришћавање дјете за дјечју порнографију, врбовање дјете за проституцију и сл. Електронско насиље може трајати 24 часа и сваки дан у седмици и на сваком мјесту на којем су дјеца до сада била потпуно заштићена.

Злоупотреба дјете представља свако чињење или нечињење од појединаца и/или институција, а које директно утиче или индиректно шкоди дјечи или им смањује могућност за безбједан и здрав развој и/или их доводи у немоћан, неравноправан и зависан положај у односу на појединце и установу.

Занемаривање и немарно поступање представљају случајеве пропуштања да се дјетету обезбиједи услови за правилан развој у свим областима, што доводи до угрожавања дјететовог здравља, физичког, менталног, духовног, моралног и друштвеног развоја.

³ Конвенција Савјета Европе о заштити дјете од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, чл. 18–23.

Занемаривање је небрига родитеља, усвојиоца или старатеља, односно другог лица које је преузело одговорност или обавезу да његује дијете, или установе и службе, да обезбиједи потребне услове за развој дјетета, а који се односе на здравље дјетета, образовање, емоционални развој, исхрану, смјештај и безбједне животне услове у оквиру разумно расположивих средстава, а што за посљедицу има, или може имати, повреду и угрожавање здравља дјетета или његовог физичког, менталног, духовног, моралног и социјалног развоја. Занемаривање дјетета је и пропуст у обављању потребног надзора и заштите дјетета од опасности и повређивања у мјери у којој је то изводљиво. Занемаривање дјетета укључује одбијање или кашњење у тражењу здравствене заштите, неадекватан надзор, избацивање из куће или одбијање допуштања повратка дјетета. Такође, занемаривање укључује и све поступке којима се избјегава упис дјете у школу или подржава дјететово изостајање из школе, употреба алкохола, просјачење и сл.

Експлоатација дјете односи се на коришћење дјете за рад или за друге активности за потребе и корист других лица и/или установе. Јавља се у различитим облицима, и то: сексуална експлоатација, дјечји рад, коришћење дјете за вршење кривичних дјела, злоупотреба наркотика, киднаповање и продају дјете у сврху радне или сексуалне експлоатације, а све их карактеризује насиље над дјететом и економска корист, директна или индиректна. Сваки облик експлоатације дјете има за посљедицу нарушавање физичког или менталног здравља дјетета, угрожавање права на образовање, као и моралног, социјалног и емоционалног развоја дјетета.

III ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОТОКОЛА

Основни принципи на којима се заснива Протокол су:

- право дјетета на живот, опстанак и развој,
- најбољи интерес дјетета,
- недискриминација и
- учешће – партиципација дјетета.

Неотуђиво **право на живот** има свако дијете, а држава има обавезу да предузме све потребне мјере да обезбиди његов опстанак и развој, што обухвата право дјетета на физички, ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој.

Најбољи интерес дјетета у свим ситуацијама и свим активностима које се односе на дијете мора да буде приоритет, без обзира на то да ли их предузимају јавне или приватне институције и службе. Интерес дјетета је примаран у односу на интерес свих одраслих који учествују у раду установе. Најбољи интерес дјетета захтијева да се обезбиди повјерљивост података и заштита права дјетета на приватност.

Протокол се односи на **сву дјецу, без дискриминације** по било којем основу, без обзира на пол, узраст, породични статус, етничко поријекло и било које друге социјалне или индивидуалне карактеристике дјетета (боју коже, језик, вјероисповијест, националност, способности и специфичности дјетета).

Учешће – партиципација дјетета обезбјеђује се благовременом и континуираном сарадњом са дјететом, од дјетета се добијају потребне информације и, истовремено, дјетету се пружа могућност да изрази своје мишљење у свим фазама процеса остваривања и заштите његових права и то на начин који одговара његовом узрасту и разумијевању ситуације.

Насиље над дјецом никада није оправдано и свако насиље над дјецом се може спријечити.

Зато су установе, институције и службе које брину о дјечи, у складу са наведеним основним принципима дужне да **подстичу, стварају и јачају окружење у којем се:**

- учи и његује култура понашања и уважавања личности,
- поштује личност и достојанство сваког појединца,
- поштује право дјетета да не буде повријеђено и да одраста у безбједној средини,

- не толерише насиље од било кога,
- не ћути о насиљу које се дешава,
- развија и јача одговорност свих,
- подстиче на пријаву сваког облика насиља,
- обавезује на адекватно поступање свих који имају сазнања о насиљу над дјецом.

IV ЦИЉ ПРОТОКОЛА

1. Општи и посебни циљеви Протокола

а) Општи циљ Протокола је:

Заштита дјетета од свих облика насиља – заустављање насиља и спречавање понављања насиља, што захтијева:

- превенцију – развијање и спровођење програма превенције ради стварања безбједне средине за живот и одрастање сваког дјетета;
- интервенцију – утврђеним процедурама поступања васпитно-образовних установа, центара/служби за социјални рад, здравствених установа и полиције и других надлежних институција у свим случајевима насиља над дјецом обезбјеђује се мултидисциплинарни приступ у складу са најбољим интересима дјетета;
- едукацију и дјеце и одраслих о свим облицима насиља, њиховим узроцима и посебно посљедицама на правилан раст и развој дјетета.

б) Посебни циљеви Протокола су:

1. Подизање нивоа свијести и осјетљивости свих, и појединаца и институција, за препознавање насиља, злостављања и занемаривања дјеце.
2. Промовисање, развијање, стварање и јачање атмосфере прихватања, толеранције и уважавања.
3. Укључивање свих – дјеце, родитеља и старатеља, наставника, васпитача, стручних сарадника, локалне заједнице у доношење и развијање програма превенције и едукације.
4. Јачање компетенција свих – дјеце, родитеља и старатеља, наставника, васпитача, надлежних служби, локалне заједнице за уочавање, пријављивање и рјешавање проблема насиља, злостављања и занемаривања.
5. Информисање свих – дефинисане процедуре поступања и поступци за заштиту дјеце од свих облика насиља над дјецом, обавезују и све институције и појединце.

6. Обезбиједити спровођење дефинисаних поступака и процедура реаговања у ситуацијама насиља, злостављања или занемаривања дјетета.
7. Стално праћење и евидентирање случајева насиља над дјецом.
8. Процјењивање ефикасности донесених програма заштите.
9. Ублажавање посљедица насиља на развој дјетета.
10. Реинтеграција дјетета у заједницу.

V ОБАВЕЗЕ НАДЛЕЖНИХ:

A) ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ УСТАНОВЕ

Овај протокол треба да сензибилише све запослене у васпитно-образовним установама за појаве насиља над дјецом, те да их обавезе на предузимање мјера ради откривања и пријављивања проблема и одговарајуће помоћи дјетету.

Сви запослени у васпитно-образовним установама дужни су да предузимају мјере заштите права дјетета, те о сваком кршењу тих права, посебно када је ријеч о различитим облицима насиља над дјететом, занемаривања дјетета или немарног поступања, злостављања или искоришћавања, одмах:

1. По пријави или на основу сазнања да је дијете жртва неког од облика насиља, обавијестити координатора (лице које координише активности предвиђене Протоколом – које ће свака школа накнадно одредити). Координатор заједно са директором школе обавља разговор са дјететом уз обавезно присуство стручних радника васпитно-образовне установе (дипл. психолога, дипл. социјалног радника, дипл. педагога) и стручног радника надлежног центра за социјални рад, тако да се поступа посебно пажљиво и обазриво, поштујући дјететово достојанство и пружајући му подршку.
2. Одмах по сазнању за насиље над дјететом, без обзира на то гдје је и од кога учињено, координатор обавјештава родитеље или старатеље дјетета, те их упознаје са свим чињеницама и околностима које су установи познате, те о мјерама које је установа предузела или ће предузети. У случају сумње да су родитељи починили насиље над дјететом о томе ће обавијестити центар за социјални рад и полицију.
3. Родитељима или старатељима дјетета које је жртва насиља дати обавјештења о могућим облицима савјетодавне и стручне помоћи дјетету у установи и ван ње, са циљем подршке и оснаживања дјетета за ублажавање посљедица и траума.
4. Уколико је дијете повријеђено у мјери која захтијева љекарску интервенцију или преглед или се према околностима случаја може претпоставити да су таква интервенција или преглед потребни, координатор одмах позива службу хитне помоћи или на најбржи могући начин, који не штети здрављу дјетета, отпрати или обезбиједи пратњу дјетета до љекара, те сачека љекарску препоруку о даљем поступању и долазак дјететових родитеља или старатеља.
5. Директор школе или координатор одмах ће извршити пријаву полицији и обавијестити центар за социјални рад, као и надлежно министарство, те их упознати са свим

чињеницама и околностима случаја и активностима које је школа предузела или ће предузети.

6. На захтјев тужилаштва или полиције одмах доставити сву расположиву документацију у вези са разјашњавањем и доказивањем насиља над дјететом.
7. Уколико је ријеч о посебно тешком облику, интензитету или дужем трајању насиља, које је изазвало трауму, савјетовати се са стручњацима изван установе – породичне медицине, центра за ментално здравље и центра за социјални рад – који су обавијештени о случају, о начину поступања и помоћи дјетету жртви насиља у оквиру васпитно-образовне установе.
8. Уколико је дијете свједок насиља, предузети потребне мјере ради помоћи дјетету свједоку насиља, по потреби консултовати стручњаке изван установе – породичне медицине, центра за ментално здравље.
9. Уколико је, према сазнањима, насиље над дјететом извршено од било којег лица запосленог у васпитно-образовној установи, установа је дужна да покрене поступак утврђивања свих чињеница и околности ради утврђивања одговорности починиоца, без обзира на покретање, вођење и исход поступка пред надлежним институцијама изван установе.
10. О пријави насиља над дјететом, о предузетим активностима, разговорима, изјавама и својим запажањима школа ће сачинити службену забиљешку, коју ће на захтјев доставити надлежним органима.
11. О свим случајевима насиља над дјецом школа ће водити одговарајућу евиденцију заштићених података и извјештај о томе два пута годишње (на крају првог полугодишта и на крају школске године) доставити надлежном министарству.

Циљ овог протокола је да оснажи центре/службе за социјални рад на унапређивање бриге о дјечи, предузимањем превентивних активности, али и њиховом ефикасном и квалитетном заштитом, уколико је до насиља већ дошло.

У свим случајевима када центар/служба за социјални рад, од било кога и на било који начин, у свом раду (посредством пријаве у писаној форми, дојаве телефоном или усмено, сазнањем из медија или током поступка који се води пред центром или на други начин) има сазнања о насиљу над дјететом или сумњу да је дијете жртва насиља, дужан је:

1. Одмах по сазнању о насиљу над дјететом предузети све потребне мјере с циљем збрињавања дјетета и пружања одговарајуће помоћи и подршке. О свим сазнањима и околностима насиља сачинити службену забиљешку.
2. Одмах предузети потребне мјере и активности са циљем помоћи дјетету жртви насиља у оквиру надлежности центра за социјални рад, а посебно:

а) Успоставити контакт са дјететом:

- омогућити дјетету да несметано и без страха изнесе све чињенице и околности о почињеном насиљу, а посебно о околностима у вези са трајањем насиља, његов континуитет и начин извршења, те о евентуалном ранијем насиљу;
- ради потпунијег утврђивања свих чињеница и околности, центар за социјални рад ће и на други примјерен начин утврдити релевантне чињенице разговором, по потреби, с овлашћеним лицима васпитно-образовне установе, породичним љекаром, те осталим лицима која би могла имати ваљане информације о свим околностима почињеног насиља над дјететом;

б) Успоставити контакт са родитељима или старатељима дјетета и упознати их са њиховим законским правима, овлашћењима и поступању центра за социјални рад и мјерама и радњама које ће у даљем поступању центар предузети, а које се односе, прије свега, на заштиту сигурности дјетета, његов смјештај и збрињавање изван породице;

в) Сачинити социоанамнестичке податке о условима у којима дијете одраста, урадити налаз психолога, те утврдити план психосоцијалног третмана за дијете жртву насиља;

г) Упутити родитеље или старатеље дјетета на остваривање права на бесплатну правну помоћ, остваривање права на здравствену помоћ и заштиту, те подршку одговарајућег савјетовалишта;

д) У контакту са дјететом жртвом насиља центар за социјални рад је дужан да поступа са посебним сензибилитетом за проблем насиља, његове узроке и различите облике и током сваког поступања да искаже посебно разумијевање за посљедице проблема на развој и одрастање дјетета.

3. Почињено насиље пријавити полицији, без обзира на то да ли је то већ урадила нека друга институција или појединац, те полицији доставити све информације и околности о наведеном случају.
4. Након прикупљања свих потребних чињеница, центар за социјални рад спроводи поступак ради остваривања права дјетета жртве насиља, у складу са Законом о социјалној заштити и примјеном одговарајућих мјера породичноправне заштите према Породичном закону.
 - У случају да је дијете жртва породичног насиља – директна или индиректна, центар за социјални рад ће, водећи рачуна о свим околностима случаја, изрећи одговарајуће мјере породичноправне заштите и надzirати њихово спровођење и постигнуте резултате, о чему ће изградити одговарајући извјештај који укључује и мишљење дјетета о приликама у којима живи, а по потреби ће затражити и помоћ одговарајућих стручних служби и установа.
 - Уколико изречена мјера не даје резултате, центар ће изречену мјеру, водећи рачуна о свим околностима и потребама, замијенити другом мјером.
 - Уколико је ријеч о насиљу у породици које је починио родитељ који не живи с дјететом, центар ће, врло обазриво, водећи рачуна о најбољем интересу дјетета, размотрити све околности и процијенити потребу доношења одговарајуће одлуке према родитељу са којим дијете не живи, нпр. ограничити контакте и дружења ради заштите интереса дјетета. О томе ће центар обавијестити родитеља са којим дијете живи, и на примјерен и обазрив начин и дијете, те прибавити његово мишљење и узети га у обзир, у складу са дјететовим узрастом и зрелошћу.
5. У изузетно хитним случајевима, као што је предузимање мјера за отклањање непосредне опасности за живот и здравље дјетета, центар за социјални рад ће поступити по службеној дужности и усменим рјешењем ће изрећи одговарајуће мјере из своје надлежности, а ради тренутне заштите безбједности дјетета, о чему ће у року од осам дана донијети рјешење у писаној форми и доставити га странкама. Центар који је донио усмено рјешење може наредити његово извршење.
6. У случају да је, по сазнању, дијете жртва насиља запосленог у установи, одмах покренути поступак утврђивања свих чињеница које су у вези са том околношћу, ради утврђивања одговорности починиоца, без обзира на покретање, вођење и исход поступка који се води пред другим институцијама.
7. На тражење тужилаштва или полиције, центар за социјални рад дужан је да одмах достави сву документацију која је битна за разјашњавање и доказивање насиља над дјететом, која укључује и извјештај социјалног радника, водитеља изречених мјера породичноправне заштите, налаз и мишљење психолога, те другу документацију о извршењу предузетих мјера.
8. Центар за социјални рад дужан је да се одазове позиву полиције ради тренутног збрињавања дјетета и разговора о поступању у вези са насиљем над дјететом.

9. У свим случајевима насиља над дјететом, центар ће поступати крајње обазриво, штитећи личност и достојанство дјетета и његово право на заштиту приватности у складу са његовим најбољим интересом.
10. О свакој примљеној пријави или дојави о насиљу над дјецом, центар ће водити одговарајућу евиденцију заштићених података и извјештај о томе једном годишње доставити ресорном Министарству.

В) ЗДРАВСТВЕНЕ УСТАНОВЕ

Здравствена установа дужна је, ради очувања физичког и психичког здравља дјетета, али и санације насталих повреда и психотраума, обезбиједити дјетету адекватну здравствену заштиту.

У случају сумње да је повреда дјетета или његово здравствено стање последица насиља над дјететом, здравствени радник је дужан са посебном пажњом сазнати што више чињеница и околности у вези с повредом, односно са здравственим стањем дјетета.

У свим случајевима сазнања о почињеном насиљу над дјететом, здравствена установа, односно овлашћено лице, дужно је да поступа на сљедећи начин:

1. Одмах по доласку дјетета у здравствену установу урадити детаљан здравствени преглед и установити постојање евентуалних повреда, те ако постоје, адекватно их збринутити. Документовати стање дјетета, односно прецизно евидентирати све податке о дјетету, пратиоцу и наводном починиоцу, о повредама и понашањима, те ако постоји могућност, повреде фотографисати.
2. Након збрињавања евентуалних повреда, обавијестити родитеље или старатеље дјетета о почињеном насиљу, те у сарадњи са родитељима, а на основу процијењеног психосоцијалног статуса дјетета, планирати третман.
3. У сарадњи са родитељима и уз њихову сагласност, дијете по потреби упутити у Центар за ментално здравље.
4. О свим случајевима насиља над дјететом одмах обавијестити центар за социјални рад, ради предузимања мјера из његове надлежности.
5. Ако је дијете жртва насиља у породици, последице збрињавања дјетета, одређене мјере и активности према дјетету предузимати у сарадњи са центром за социјални рад.
6. У случају да је, по сазнању, дијете жртва насиља запосленог у установи, одмах покренути поступак утврђивања свих чињеница које су у вези са том околности ради утврђивања одговорности починиоца, без обзира на покретање, вођење и исход поступка који се води пред другим институцијама.
7. О свим случајевима насиља над дјететом одмах обавијестити надлежну полицијску станицу.

8. На тражење тужилаштва или полиције, здравствене установе су дужне да одмах доставе сву документацију која је од значаја за разјашњавање и доказивање насиља над дјететом.
9. О свим случајевима насиља над дјететом водити одговарајућу евиденцију заштићених података, и извјештај о томе једном годишње доставити Институту за јавно здравство.

Г) ПОЛИЦИЈА

У случају сазнања о насиљу над дјететом или примања захтјева за пружање помоћи дјетету изложеном било којем облику насиља, полицијски службеник је дужан да поступа на начин:

1. Одмах и без одгађања упутити надлежног полицијског службеника на мјесто догађаја ради интервенције, тј. провјере пријаве или захтјева и тренутне заштите и пружања потребне помоћи дјетету спречавањем починиоца у даљем насилничком понашању и здравственог збрињавања дјетета.
2. Прибавити податке и утврдити чињенице потребне за разјашњавање и доказивање прекршајног или кривичног дјела насилничког понашања или неког другог прекршаја, односно кривичног дјела почињеног насиљем.
3. Прибавити податке и утврдити чињенице на начин којим ће се дјетету, за које је пријављено или се претпоставља да је жртва насиља, пружити могућност да изнесе све чињенице релевантне за утврђивање почињеног насиља. Посебно треба имати у виду информације које се тичу околности у вези са трајањем, континуитетом и начином почињеног насиља, те евентуално раније насиље над дјететом, а у складу са важећим законским прописима.
4. Садржај навода дјетета жртве насиља о чињеницама почињеног насиља службеном забиљешком мора на прецизан начин бити констатован.
5. Полицијски службеници ће предузимање потребних мјера и радњи према дјетету обавезно вршити у присуству родитеља, осим ако су они починиоци насиља, или законског заступника или надлежних представника центра/служби за социјални рад.
6. Ако починилац насиља над дјететом легално посједује оружје, оно ће се привремено одузети ради спречавања могуће злоупотребе и предлагања покретања одговарајућег поступка одузимања оружја.
7. У случају сазнања о илегалном посједовању оружја, предузеће се потребне мјере ради његовог проналажења, одузимања и пријављивања починиоца и на ту околност.
8. Током поступања, полицијски службеник је дужан да на примјерен и јасан начин упозна родитеље, односно старатеље дјетета жртве насиља са дјететовим законским правима,

те мјерама и радњама које ће у даљем поступању полиција предузети против починиоца насиља, а које су посебно важне за заштиту безбједности дјетета.

9. Ако је дијете жртву насиља неопходно одмах измјестити из средине у којој се насиље десило, или се мора обавити разговор са дјететом, полицијски службеник ће одмах затражити долазак и интервенцију надлежног центра/службе за социјални рад ради предузимања мјера потребних за збрињавање и заштиту добробити дјетета.
10. О свакој примљеној пријави или сазнању за насиље над дјететом, одмах ће се доставити обавјештење надлежном центру/служби за социјални рад, ради предузимања мјера одговарајуће заштите из њихове надлежности.
11. У случају да је, по сазнању, дијете жртва насиља запосленог у установи, одмах покренути поступак утврђивања свих чињеница које су у вези са том околношћу, ради утврђивања одговорности починиоца, без обзира на покретање, вођење и исход поступка који се води пред другим институцијама.
12. На основу утврђених чињеница и зависно од околности догађаја, одмах ће се поднијети извјештај надлежном тужилаштву, односно захтјев за покретање прекршајног поступка надлежном суду ради утврђивања одговорности починиоца.
13. О свим случајевима насиља над дјецом водити одговарајућу евиденцију заштићених података и извјештај о томе једном годишње доставити ресорном Министарству.

VI ОБЛИЦИ, НАЧИН И САДРЖАЈ САРАДЊЕ

Спровођење активности у превенцији насиља над дјецом, те поступање у складу са одредбама овог протокола захтијева успостављање сарадње надлежних институција и служби које у складу са својим законским овлашћењима предузимају мјере и активности у заштити дјеце од сваког облика насиља, злостављања и занемаривања.

Обавезе надлежних институција у заштити дјеце од било којег облика насиља су:

1. Свако надлежно министарство које у оквиру својих надлежности предузима мјере и активности у заштити дјеце изложене неком од облика насиља, обавезно је да прати спровођење овог протокола.

С тим циљем, свако министарство ће ради праћења спровођења Протокола, извјештај о примјени Протокола доставити Министарству породице, омладине и спорта Републике Српске најкасније до 31. марта текуће године за претходну годину.

2. На основу података прикупљених од надлежних министарстава, Министарство породице, омладине и спорта ће обједињени извјештај у вези са насиљем над дјецом, доставити Влади Републике Српске.
3. Извјештајем се указује на број дјеце жртава насиља, пол дјеце, узраст, облике насиља, предузете мјере и слично, а све на начин којим се штити личност и достојанство дјетета и његово право на заштиту приватности у складу са његовим најбољим интересом.
4. Успоставити сарадњу и размјену података са јединицама локалне самоуправе и невладиним организацијама које дјелују у циљу заштите дјеце жртава насиља и афирмације њихових права, ради размјене искустава и стварања добре праксе.
5. У јединицама локалне самоуправе одржавати редовне састанке представника надлежних институција и служби и представника невладиних организација које дјелују у циљу заштите дјеце жртава насиља и афирмације њихових права, у вези са проблемом појединачних случајева насиља, али и у вези са постигнутим напрецима у рјешавању проблема насиља над дјецом уопште.
6. Успоставити сарадњу са другим организацијама и службама које својим ангажовањем могу допринијети унапређивању заштите дјеце од било којег облика насиља, злостављања или занемаривања, стручњацима који се баве проблематиком насиља над дјецом, са циљем заједничких активности у области превенције насиља, едукације о насиљу, али и у дијелу интервенције.

VII ОСТАЛЕ ОДРЕДБЕ

1. Потписивањем овог протокола ресорна министарства дужна су да упознају све службе и установе из своје надлежности са чињеницом његовог доношења и циљевима доношења, те да обезбиједе његову доступност, као и да предузму све потребне мјере ради његове досљедне примјене.
2. Свака институција, установа или служба која предузима мјере и активности у заштити дјете од насиља дужна је да поступа у складу са процедурама и активностима утврђеним овим протоколом.
3. Све надлежне институције, установе и службе које су одговорне за примјену овог протокола, потписом овлашћеног лица ће потврдити упознатост са његовим одредбама и преузети одговорност за његову примјену.
4. Образац за вођење евиденције о насиљу над дјецом у складу са одредбама Протокола успоставиће сваки од наведених ресора.
5. Овај протокол објавиће се у „Службеном гласнику Републике Српске“ и примјењиваће се од 1. јануара 2013. године.

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске

Министар

Проф. др Ранко Шкрбић

Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске

Министар

Проф. Нада Тешановић

Министарство просвјете и културе Републике Српске

Министар

Антон Касиповић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

Министар

Станислав Чађо

Протокол о поступању објављен је у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 82/13

